

VARPAS

Politikos, mokslo ir kultūros mėnesinis laikraštis.

Kaina metams—24 auks., pusei metų—12 auks., trims mėn.—6 auks. Atskiras numeris—3 auk. Amerikoje: met.—2 dol., pusei metų—1 dol.

Redakcijos ir administracijos adresas: Kaunas, Laisvės Aleja 34.

A. Rimka.

Tikybės ir sąžinės laisvė Šveicarijos ir Amerikos konstitucijose.

Steigiamajam Seimui teks nustatyti ir tie konstitucijos straipsniai, kuriais turės būti sprendžiama tikybės ir sąžinės laisvė, o su tuo drauge ir santykis tarp bažnyčios ir valstybės.

Del to, manau, bus ne pro šalį susipažinti, kaip buvo sprendžiami ir yra nustatyti šie klausimai tose valstybėse, kur prie tikrai demokratinės tvarkos visų tikėjimų ir įsitikinimų žmonės jaučia esą lygūs ir esamąją padėtimi yra patenkinti.

Šveicarijos konstitucijoje, kaip ji yra nustatyta 1874 metų nutarimais, tikėjimo ir sąžinės laisvės klausimai yra sprendžiami §§ 49—53. Šveicarijos konstitucijos tie straipsniai lietuvių kalbon išvertus skamba šitaip:

49. *Tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nelieinama* (unverletzlich). Niekas negali būti verčiamas dalyvauti kokios nors tikybės bendrovėj, tikybės pamokose arba tikybinės praktikos darbuose, taip pat del tikybinių įsitikinimų niekas negali būti kokiū nors būdu baudžiamas.

Kokį tikybinį auklėjimą duoti ligi 16 metų vaikams—esamais pagrindais vaduodamos sprendžia asmuo, turįs tėvo arba globėjo teises.

Pilietinių arba politinių teisių naudojimas negali būti varžomas jokiomis bažnytinėmis ar tikybinėmis taisyklėmis ar sąlygomis.

Tikybės įsitikinimai neduoda teisės atsisakyti piliečio pareigų ėjimo pildyti.

Niekas negali būti verčiamas mokėti mokesnių kokiems nors kulto tikslams arba tikybinėms bendrovėms, kurioms jis nepriklauso.

50. Bažnytinių apeigų laisvas atlikinėjimas, kiek tai neišeina iš doros ir visuomeninės tvarkos ribų, yra užtikrintas.

Kantonai, taip pat valstybė, turi teisės imtis, kad būtų palaikoma tvarka ir taikus įvairioms tikiyboms bendrovėms priklausomų žmonių sugyvenimas, taip pat kad bažnytinės valdžios nesikištų (nesiaurintų) į piliečių ir valstybės teises.

Bylos, kilusios dėl visuomeninių ar asmeninių teisių sudarant tikiybą bendrovę ar iš jos išeinant, sprendžiamos atatinamų valstybės organų einant skundų keliu.

Steigiant Šveicarijой vyskupiją reikalinga valstybės valdžios leidimas.

51. Jezuitų ordenas ir jam tolygios bei priklausomos organizacijos (affiliierten Gesellschafften) negali būti nė viename Šveicarijos krašte leidžiamos, ir jų nariams kiekvienas darbas bažnyčioje ir mokykloje yra uždrausta.

Valstybės valdžios nutarimu šitas uždraudimas gali būti pritaikintas ir kitiems dvasiniams ordenams, kurių darbuotė yra pavojinga valstybei arba ardo tikiybų taiką.

52. Steigti naujus tikiybinius ordenus arba atnaujinti panaikintus vienuolynus—neleidžiama.

53. Metrikų (gimimų, mirimų etc) vedimas priklauso piliečių (pasauliniams) valdžios organams.

Kur turi būti laidojama numirėliai—nurodo piliečių valdžios organai. Tie turi žiūrėti, kad numirusis būtų tinkamai palaidotas.“

Tiek apie pačią tikėjimo ir sąžinės laisvę. Ankštai su tuo surišta ir § 54, kur kalbama apie apšvedimo teisę. To straipsnio pirmoji dalis šitaip skamba:

„54. *Apsivedimo teisė* saugojama valstybės.

Šita teisė negali būti varžoma nei bažnytiniais ar ekonominiais atžvilgiais, nei buvusiais santykiais, nei kitokiais policiniais motyvais“.

Kaip matome, Šveicarijos konstitucijoj yra užtikrinta pilniausia tikėjimo ir sąžinės laisvė, ir čia taip pat yra bažnyčia atskirta nuo valstybės, nors paties „atskyrimo“ žodžiais ir nepasakyta.

Amerikos Jungt. Valstybės konstitucija šiuo atžvilgiu turi ypatingų žymių. 1649 m. sausio 15—20 d. vadinamoj „liaudies sutartyj (The Agreement of the People for a Settlement of the Nation upon a new Plan“), kurios pagrindai 1787 m. konstitucijai ir 1789—1870 m. papildymams bei pataisymams, tikėjimo dalykai apspręsti devintame straipsnyje, kur tarp kita ko yra pasakyta:

„Yra manoma skelbti krikščionių tikiybą ir siūlyti tautai viešai ją išpažinti,“

„Viešas žmonių pasidavimas (mokymas—klausimas) tikėjimo dalykams nėra privalomas“.

Toliau kalbama apie rėmimą iš visuomenės kasų tikiybės mokymų, erezijų ir klaidų išrodymų ir t.t. bet pabrėžiama sąlyga: „jei papizmas ir pralotizmas nebus skelbiama kaip vieša tautos religija“. Papizmas su pralotizmu išskiriama ir § 9 sk. 3, kuriuo užtikrinama tikėjimo ir tikiybinių praktikų laisvė visiems „į Dievą ir Kristų“ tikintiems žmonėms, o padaigoj pasakyta: „Tai dar nėra iš anksto nusprendžiama (numatyta), kad šita laisvė būtinai turi liesti papizmą ir pralotizmą“ O sk. 2-me šitaip pasakyta: „Viešai skelbiamą tikėjimą išpažinti nei bausme, nei kitaip niekas verčia-

mas būti negali.“ O konstitucijos pataisymų ir papildymų (1789—1870) § 1 šitaip skamba:

„Kongresas negali išleisti įstatymo, kuris kurią nors tikyba valstybės tikyba darytų arba kurios tikybos laisvą išpažinimą draustų; taip pat negali būti suvaržyta žodžio ir spaudos laisvė nei susiaurinta žmonių teisė ramiai susirinkti...“

Taip tikėjimo ir sąžinės laisvė yra apspręsta Šveicarijos ir Amerikos Jungtinės Valstybės konstitucijose. Net Vokietijos senojoje konstitucijoje (nekalbant apie naująją) § 144 buvo pasakyta:

„Kiekvienas vokiečių turi pilną tikėjimo ir sąžinės laisvę. Niekas nėra verčiamas (neprivalo) savo tikybos įsitikinimus viešai išpažinti“.

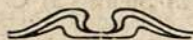
Mūsų Steigiamasis Seimas, rašydamas konstituciją, gaus šiais klausimais taip pat išsitariti. Kaip tars savo žodį šiais klausimais demokratinės ir socialistinės grupės, mes žinome. Jos neseks amerikiečių, ir papizmui, t. y. Rymo katalikų tikybai jokių varžomų taisyklių nerašys, bet jos taip pat netiks ir tiktai negalės, kad ypatingos teisės būtų teikiamos vienai kuriai tikybai, pav. Rymo katalikų. Prisdėjus Mažajai Lietuvai ir pačioje Didžiojoje Lietuvoje esant 12% žydų, tikybinio atžvilgiu Lietuvą labai prilygsta Šveicarijai

Iš to, kas ligi šiol buvo rašyta „Laisvėje“, reikia spręsti, kad mūsų krikščionys demokratai ne tik nemano apie pilną tikėjimo ir sąžinės laisvę ar Bažnyčios nuo valstybės atskyrimą, bet yra pasiryžę paskelbti kovą pačiai valstybei, jei ši mėgintų Rymo katalikų Bažnyčios privilegijas siaurinti. Taip, š. m. „Laisvės“ Nr. 23 pasakyta:

„Išmesti tikyba iš valstybės reikalų—yra tai išmesti svarbiausia žmogaus reikalų sritis, valstybė, taip darydama prasizengtų tam tikslui, kuriam jinai yra įsikūrusi...“

Bažnyčia yra įstatęs patsai Kristus. Jisai pats davė jai tam tikras teises ir uždėjo ant jos tam tikras priedermes. *Skelbkite Evangeliją*—yra tai ne tik Bažnyčios teijų, bet ir priedermė. *Taigi Bažnyčia niekuomet neišsizadės, negali išsizadėti naujųjų kartų mokinimo, taigi ir įtakos į mokyklą ...* Lyginai ir moterystės klausime...

Pamatiniuose dalykuose Bažnyčia negali nusileisti. Jeigu valstybė, nepaisydama Bažnyčios, elgsis savo ruožtu, tai kils, turės kilti, kova, kuri neišeis naudon ir pačiai valstybei. (Kurs. mano A. R.).

D-ras K. Grinius.

„Varpas“ 1892-1894 metais.

Ir šitas antrasis „Varpo“ trimetis, kaip ir pirmasis, eina V. Kudirkos takais. Jo plunksnai priklauso visų „V.“ raštų: 1892—20%, 1893—17%, 1894—17,6% J. Gaidžio raštų visai jau nerandame. Šernias liaujasi rašęs su N 3 „V.“ 1892 m. ir toliau nebesirodo. V. Kudirka nuo 1893 m. jau

daktarauja Šakiuos. Atsiranda du nauju varpininkų židiniu. Vienas Mintaujoj —Rygoj, kur dirba: Pr. Mašiotas, J. Jablonskis, M. Lozoraitis, A. iš B., d-ras. A. Sketeris, Liansbergis — Žemkalnis, Gabrielė Petkevičaitė. Antroji varpininkų vieta tai Suvalkija, kur tuomet apsigyvena: Vilkaviškyje—d-ras. P. Matulaitis, veter. Jonas Bulota ir mok. V. Paliukaitis; Naumiestyje—d-ras. J. Bagdonas, Šakiuose—d-ras V. Kudirka ir J. Staugaitis ir Mariampolėje —d-ras. K. Grinius. Be to, Tilžėje redaktoriauja Jonas Kraučūnas.

Varpininkų susirinkimai: 1892 m. Grinius, 1893 m.—Žilinskiuos (Skardupiai) ir 1894 m., rodos, Jablonskiuos (Mintaujoj).

Varšavos studentų darbų toliau nebesirodo, neskaitant J. Staugaičio. Maskvinių studentų raštu „V-pe“ taip pat mažiau, nes jie labiau užsiėmę „Ūkininku“ ir Lietuvos Ūkininkų kalendorium.

„Varpui“ pradeda sektis geriau.

Lietuvybės laimėjimai 1892 m., pasak „Varpo 1892 m. N 12, buvę gana dideli: 1) atsirado du laikraščiai—„Apšvieta“ ir „Garsas“; 2) išleista „Pajudinkime, vyrai, žeme“, ir toliau leidžiama „Daukanto Istorija“, 3) tvirtėja „Lietuvių Mokslo Draugija“ ir Susivienijimas Lietuvių „Amerikoje“, 4) dar išėjo „Senovės Lietuvių Istorija“, „Kas teisybė—tai ne melas“, didžiai gražus „Lietuvos Ūkininkų Kalendorius“, 5) susikūrusios kelios naujos kuopelės dėl tų pat lietuviybės siekimų, be to Chicagos „Lietuviška teatrališka Draugystė ir Prūsų „Lietuviška Politiška Draugystė“.

„Nė vieni metai, kaip atsigavo mūsų tautiška dvasia, nebuvo taip derlingi, kaip šie“, sako „Varpo“ redakcija.

„Varpo“ 1892 m. rašytojai.

I. Senesnieji: 1) V. Kudirka, 2) Šernas—Adomaitis, 3) d-ras J. Bagdanavičius, 4) Pr. Mašiotas, 5) d-ras Gaigalaitis, 6) d-ras Jon. Staugaitis, 7) J. Mačys—Kėkštas, 8) d-ras K. Grinius, 9) Kun. J. G. B. Klausutis, 10) P. Leonas, 11) A. iš B., 12) d-ras P. Matulaitis, 13) M. Čepas, 14) d-ras F. Janušis (Jogvilietis), 15) Žemkalnis—Liansbergas, 16) Jonas Kraučūnas, 17) d-ras A. Sketeris, 18) T. Daugirda, 19) M. Lozoraitis, 20) Prūsas (d-ras V. Pietaris), 21) Antanulis, 22) Draugaitis—d-ras St. Matulaitis, 23) K. Obelaitis—Jonas Jablonskis.

II. Prisidėję 1892 m. 1) Bitė—Gabrielė Petkevičaitė, 2) Žmona—Didžiulienė,

Neišaiškinti: 1) Nr., 2) Stelli, 3) C. Y. S., 4) J., 5) P. Apie 5% be parašų.

„Varpo“ 1893 m. rašytojai:

I. Senesnieji: 1) J. Mačys Kėkštas, 2) Žemkalnis—Terremont Liansbergis, 3) Obelaitis—Jablonskis, 4) Pr. Mašiotas—Ašakaitis, 5) D-ras P. Matulaitis—Paulius, 6) d-ras. J. Bagdonas—Šidaras, 7) Bl. Mačys—Balandis, 8) A. Lingis—Veliuoniškis, 9) K. Grinius, 10) Chromopolitanus—Gaigalaitis, 11) Žmona—Didžiulienė, 12) P. Leonas—Liūtas, 13) Bitė—Gabrielė Petkevičaitė, 14) Aiš B.—A. Kriščiukaitis, 15) Lietuvos Vaikas—Radžiukynas, 16) Vincas Kudirka, 17) Joniškis—M. Lozoraitis, 18) J.—Jonas Kraučūnas, 19) J. B—s—J. Basanis.

11. Neišaiškinti: 1) K. Kadagys, 2) S-dra (Skiedra? d-ras. Kuprevičius?) 3) P. Vaidilas, 4) D., 5) K. L., 6) Dvyliš, 7) A. B. P., 8) P. V. (Vaidilas?) 9) N. 10) A. Gerulaitis (J. Jablonskis?).

V. Kudirkos prirašyta 17^oo, Mintaujinės organizacijos 35^oo, Maskvos studentų 9^oo; bet šie daugiau tuomet rašinėjo „Ūkininke“*) ir „Lietuvos Ūkininkų Kalendoriuje“; redakcija Jono Kraučūno rankose. Komitetas Vilkaviškyje iš d-ro Petro Matulaičio, veter. Jono Bulotos ir mok. Vinco Palukaičio.

Varpo 1894 m. rašytojai.

I. Senesnieji: 1) Vincas Kudirka, 2) Lietuvos Vaikas—Radžiukynas 3) d-ras. St. Matulaitis (S. M., Draugaitis, Sėbraitis), 4) Pr. Mašiotas (P. A. P. A. Pakeleivingas, P. A. Suvalkietis, Svečias), 5) Bl. Mačys (B-dis), 6) K. Grinius (Kupstas, Kurmis, Kumpis), 7) J. Jablonskis (K. Obelaitis, A. Gerulaitis), 8) A. Kriščiukaitis (A. iš B.), 9) Žemkalis—Liansbergas (Terremont), 10) Didžiulienė (Žmona), 11) d-ras. P. Matulaitis (Paulius), 12) d-ras. J. Bagdonas (Šidas, J. Lt.), 13) d-ras. Kuprevičius (M—Šk—dra), 14) P. Leonas (P. Liutas, Girinjkas) 15) Jonas Kraučūnas (J.), 16) d-ras. A. Sketeris (Vaistininkas, Nenuorama), 17) d-ras. V. Pietaris (straipsnio „Nauji istoriški takai“ autorius?), 18) M. Lozoraitis (M. Joniškis), 19) Mark—bis.

11. Neišaiškinti: 1) S. O., 2) Dvyliš, 3) P. V., 4) Biruta, 5) V-aitis, 6) Rainys, 7) Meištų Antanas, 8) A. R. ir R. A., 9) P. B. 10) Ant. Žemaitis, 11) Žemaitis, 12) A. G. (A. Gerulaitis—Jablonskis?), 13) Prusas Prusą, 14) K., 15) J. Ignacas Bitaitis, 16) Kurmis (stud. med. J. Račiūnas?)

Mariampolės gimnazijos auklėtinių rolė „Varpo“ gyvenime.

Mariampolės gimnazija, pradėjusi savo gyvenimą 1867 m., 1917 m. užbaigė savo dienas. Per 50 metų savo amžiaus ji yra išleidusi visą eilę Lietuvos atgijimo veikėjų. Kauno „Lietuvos“ Nr. 18 (300) buvo paskelbta tam tikros komisijos (adresas: Mariampolė Vyrų Gimnazija) atsisaukimas del Mariampolės gimnazijos istorijos. Progai pasitaikius, paduodu sužinotus Mariampolės gimnazijos auklėtinius, dalyvavusius pirmutinių 6 metų (1889—1894) „Varpo“ raštuose. Štai jie:

1) V. Kudirka, 2) J. Adomaitis-Šernas, 3) Jonas Jablonskis, 4) Jonas Basanavičius, 5) Jonas Staugaitis, 6) Jonas Bagdonas, 7) Juozas Kaukas, 8) Petras Leonas, 9) Motiejus Lozoraitis, 10) Petras Matulaitis, 11) Juozas Jasulaitis, 12) Juozas Rugis, 13) Julius Aleksa, 14) Kazys Grinius. 15) Bladas Mačys, 16) Tomas Žilinskas, 17) Stasys Matulaitis, 18) Antanas Lingis, 19) Jonas Mačys-Kėkštas, 20) Pr. Mašiotas, 21) V. Pietaris, 22) A. iš B.—Kriščiukaitis, 23) Jonas Račiūnas (Kurmis).

NB! Kalbant apie „Varpą“ ir jo bendradarbius reikėtų kartu kalbėti ir apie „Ūkininką“, nes tai buvo vienos organizacijos ir vienos dvasios leidiniai. Bet bėda, kad neturiu šiuo tarpu „Ūkininko“ komplektų.

*) Prie Maskvos Lietuvių Studentų Draugijos tuomet buvo „Ūkininko“ kuopa, kuri tam tyčia susikūrė, kad „Ūkininkui“ straipsnių gaminti. Veikiausiai jos nariu tuomet buvo stud. med. L. Vainėikis (pseudonimas jo *Svirplis*). K. Gr.

„Varpo“ nusistatymas dėl žemės klausimo.

1892—1894 m. V. randame keletą straipsnių, paliečiančių žemės klausimą. Paduosiu jų žymesniašias vietas.

Greitakojis (M. Čepas) 1891 m. „*Varpe*“ Nr. 4 ir 5 p. 55 kalboj per Maskvos Lietuvių Draugijos sukaktuves 19. II. 1892 m. šitaip sako: „Atsiminkime, jogei Lietuvoje... yra daugelis tokių, kurie gavę po kelias desetas žemės, turi neretai pavesti ją kitam ant išdirbimo už dalį javų, o patys ieškoti uždarbio šalyje, atsiminkime apie daržininkus, kurių visas nejudinamasis turtas—žemutė bakužėlė ir nedidelis daržas, iš kurio nė jokiū būdu negalima išmisti nei mažiausiai šeimynai ir kurie neatbūtinai turi ieškoti uždarbio, koksai jis nebūtų; atsiminkime, jog Lietuvoje yra daugybė bežemių bernų, kurie turi parduoti savo raumenines spēkas ar dvarponiū ar turtingam ūkininkui ar žydui...“

P. Liutas (Petras Leonas) tame pačiame „*Varpo*“ Nr. 4 ir 5, straipsnyje: „Iš draugijinio Anglijos gyvenimo“ p. 69 rašo: „dabar svarbiausias jų Anglijos (konservatorių ir liberalų) projektas—tai pardavimas žemės mažais gabalais, kad padaryti ją savuma apdirbančių ją...“

„Radikalai nepripažįsta naudingū, jeigu išdalinti žemę ant mažų gabalų ir juos išparduoti, nes jie greitai vėl susirinks į mažumos rankas; jie reikalauja žemės nacionalizacijos, t. y. kad žemė būtų valstijos turtu, o valstija nedideliais gabalais tik samdytų tiems, kurie nori ją apdirbti ir iš jos turēt užlaikymą ir pelną.“

A. P. Gryžilas „V.“ Nr. 6 1892 m. p. 88 straipsnyje „Uždarbiai ūkininkų Suvalkų rėdybos ir emigracija į Ameriką“ rašo:

Nuo 1 d. birželio 1890 iki gegužis mėn, 1891 m. išeivių iš Suv. rėd. buvo 1885, tame skaitliuje:

Kaimų belaukių	864	—	45,9%
Miestelėnų	737	—	39,0%
Kaimiečių turinčių žuko	179	—	9,5%
Pabrikų darbininkų	11	—	0,6%

„Kaip regime, didžiausią skaitlių išeivių duoda belaukystė ir stoklaukystė“

J. Šidaras V. 1892 m. p. 94 sako: „tikroji (emigracijos) priežastis pareina iš blogo ekonomiško padėjimo ir organiškų nelygybių, kad iš ten daugiausiai emigruoja, kur didelius plotus žemės tur apėmę dvarponiai... išeina, kad sulaikyt emigraciją galime tik geriaus padalinus žemę...“

Dvylis „V.“ 1893 Nr. 9, p. 143 rašant korespondencijas pataria varduotis pirmoj vietoj dauguomenės reikalais ir ypač ekonominiiais klausimais (žemės valdymu, bežemių ir įnamių gyvenimu, bernais, samdininkais)

Vaistininkas (D-ras A. Sketeris) „V.“ Nr. 7 p. 107—1894 paduoda „Atgajos“ draugijos atsakymą į paklausimą: „IX. Kiek savo žemės turėdama, gali žmogus gerai išdirbti, nutręšti, kad išmistų su savo šeimyna“.—Daugumas reikalauja 10 dešimtinių.

XI. Kokis bežemių mitimas, apdangalas ir pergyvenimas? — Sunkus, prastas ir trumpas; dažnai sausas, nedarytas viralas ir senas drabužis.

Iš tų ištraukų matyt, kad „V-pas“ jau tuomet matė, kad Lietuvos nusialinimas per didelę emigraciją pareina iš negero žemės padalinimo ir kad būtinas yra reikalas tuo klausimu užsiimti. Kaip prie to realiai priėti, suprantama, niekas tuomet negalėjo aiškiai parodyti.

Užbaigai paduodu „Varpo“ jumorio gabalėlį

„Užmigau 1892 m. gimus Kristui ir tik Bellamy žino, koku būdu atsidūriau Kaune 3000 m. Pradėjau dairytis ir stebėtis. Vyrelis tu mano: Žinau, kad Kaunas, o jį nepažįstu. Eisiu, sakau, pažiūrėti, ar da yra Nemunas su Neriu. Štai priešais mane ateina vaikinai ir rūpestingu balsu pats su savimi kalba: „Kas man pagelbės?“ Išgirdęs Kaune gatvėje atvirai ir garsiai kalbantį lietuviškai, nepasijutau sušukęs! Vaikinas pagriebė mane už rankos ir kišdamas prie akių surašytą popierą klausia: „Ar įskaitysi? Žiūrau--rašyta maskoliškai, *graždanka*. Perskaitysiu sakau. „Tai eiva į redakciją!—sušuko. Beeinant pasipasakojo esąs N. N. „Varpo“ sądarbininkas, kad gavęs nuo vieno arkeologo atrastą kasynuose raštą ir negalėjęs atitikti visoje pasaulėje nė vieno, kuris pažintų taip navatnas litaras“
 (Tėvyniški Varpai V. Kudirkos, V. 1892 m. N 10, p. 140)

Klaidų atitaisymas „Varpo“ Nr. 1 — 1920.

Straipsnyje — *Pirmieji „Varpo“ metai*.

p. 3 išnašoj atspausa *Vegeris* reikta *Veyeris*.

p. 6 Kudirkos pseudonimas atspausa 2. *D. ir K.*, reikia *Q. D. ir K.*

p. 6 ir 8 pseudonimai:—*j—a*; *a—b*. turi prigulėti ne Gaidžiui, bet Šernui.

p. 8 išnašoj reikia pridėti: „tą apysaką turėjo užbaigti Šernas“.

Gabrielė Petkevičiaus.

Del tautos nepriklausomybės šventės.

Referatas, skaitytas vasario 14 d. Panevėžio gimnazijos mokiniamis ir mokinėms.

Po kelių dienų vasario 16 d. visa Lietuva ruošiasi švęsti tautos šventę. Kokia tat šventė, pasakys geriausiai kiekvienam jo širdis... ypač kada priminsiu, jog ne seniau kaip prieš 40 metų beveik kiekvienas didžiau prasi-trnyęslietuvis gėdijosi savo gimtosios kalbos, gėdijosi savo lietuviškos pavardės, gėdijosi savo tėvų trobėles šiaudinio stogo.

Išėmimų iš tos taisyklės buvo visumet. Bet išėmimai reti, nes plaukti tuomet prieš visagalincią rusų valdžią ir prieš sulenkėjusią ponybę—reikėjo beveik viršžmoniškos energijos... Kur gi ta energija buvo semti vakarykščiame dar baudžiauninkui lietuviui?!

Tačiau karžygių ir sunkiausiai prispaudimo laikais netrūkome... Daukantas, Valančius, gretą jų Ivinskis, du broliu Juškevičiu, Baranauskas,

d-ras Basanavičius, d-ras Šliupas ir nemaža kitų—tai tie pirmieji kertiniai šulai, kuriais besiremdami mes lietuviai ėmėm iš naujo statyti savo tautos sugriuvusį ir sutręšusį rūmą.

Aš pati, vilkdama to rūmo pamatams pirmas savo darbavimosi plytelytės, nė nesitikėjau susilaukti tokių laikų, kada mes lietuviai viešai ir iškilmingai galėsime džiaugtis savo šalies laisve, kada galėsime savarankiškai spręsti savo žmonių likimą.

Gyvendama šiais laikais, ne sykį trinu sau akis, klausdama savęs: bene sapnuoju?!

Šavo mokykla! Savo valdžia!

Žengimas prie demokratingais dėsniais pagrįsto šalies sutvarkymo!... Kaip neseniai—rodosi—buvo vistat mūsų, senų veikėjų, vien aukščiausioji svajonė... tik tolima, rodėsi mums nepasiekiamą.

Nesitikėjau net savo gyvenime susilaukti tos laimės, kad laisvos Lietuvos piliečiams teks pasakoti apie tuos prispaudimo laikus, kuriuose mes augome, veikėme, vargome, darbavomės, kovojome ir svajojome apie tuos prispaudimo laikus, kurie—taip sakant—buvo sudarę tuomet mūsų šalies atmosferą.

Kada dabar kiekvienas į turgų atvažiuojes sodietis ir mažiausiame miestelyje gali prisipirkti, kiek norėdamas knygų, kalendorių, laikraščių,—tai niekas jau ir suprasti nebesupranta to neapsakomo džiaugsmo, drauge ir to nerimo ir susinervavimo, kuriais—anais nelemtais laikais—buvo sutinkamas kiekvienas ir ploniausis „Aušros“, „Varpo“ arba kitų pirmųjų laikraščių lapelis.

Pagalvoti tik reikia, kiek anų laikų kiekvienas toks spausdintas lapelis ne vien darbo ir pinigų žmonėms ėmė, bet ir gudrumo, baimės ir visokių kitų nejaukių jausmų ir žygių.

Parašęs straipsnelį arba korespodencijėlę, rašytojas turėjo laukti progos iš tolimesnės stoties išsiųsti, nieko nematomas, laiškėlį, nes pašto valdininkai savo apskrities žmonių raštą pažindavo ir už rašymą į Prūsus įduoti žandarams galėdavo.

Iš tos pačios, kad ir tolimos stoties, irgi dažnai siuntinėti negalima buvo, nes valdininkai, pastebėję į Prūsus adresuotus laiškus, kad rašytojo ir negalėtų įduoti, vis delto rankraštį sunaikintų.

Kad siunčiamieji rankraščiai Prūsuoje paslėptą redakciją tikrai pasiektų, kiekvienas daugelį rašas turėdavo sau ieškoti įvairių adresų per Daniją, Šveicariją ir t. t.

Storesnieji į užsienį siunčiami rankrašteliai, nežiūrint visų atsargumų, kreipė į save vis delto negeistinas akis ir žūdavo nuolat. Ir tą kliūtį teko pašalinti. Buvo surastas, rodosi iš šilko dirbtas, sulyginamai brangus, plonų ploniausis, rašalo neliejęs, lengvutis poperis.

Prūsus laimingai pasiekė ir atspausdinti raštai reikėjo vėl, jau laikraščių arba knyguciu pavidalų atgal gabenti. O siena buvo visumet uoliai sergstama. Pirmą eilę, caro kareivių, pačiame pasienyje buvo šitaip sustatyta, kad vienas kareivis matytų antrą, ir tie kareiviai nuolat vaikščiodavo, ten ir atgal.

Toliau, kas keliolika varstų buvo vadinamieji „kordonai“: tai visa kareivių stovyklų eilė. Tie kareiviai dažniausiai jodinėdavo, ieškodami žmo-

nių, gabenančių iš Prūsų lietuviškus arba šiaip kitus draudžiamus raštus arba šiaip prekes. Tokių kordonų—kiek atmenu—būdavo trys eilės.

Čia galima būtų tomus prirašyti apie mūsų knygų ir laikraščių gabentojų vargus. O kiek tų gabentojų žuvo, arba kalėjimuose supuvo, kas suskaitys?...

O gabena per sieną tuos brangius, tiesiog ašaromis ir širdgėla gaminamus raštus ne vien tam tyčia pasišventę idejos žmonės, arba ne vien už pinigus šamdyti, bet ir patys anų laikų rašytojai ir įžymesni veikėjai.

Nenuostabu todėl, kad ir tamsus ir nesusipratęs anų laikų sodietis atjuto, kas jam buvo tokia karšta širdimi teikiama.

Paprastas anų laikų reginys: senas, pražilęs sodietis, nemokąs skaityti, bet verkiąs rodomas lietuvišką spausdintą lapelį.

Širdimi juto tuomet liaudis, kad tie keikiami ir persekiojami laikrašteliai lygina juos nužemintus ir niekinamus su kitų luomų žmonėmis, kad tuose spausdintuose poperiuose glūdi kažin kokia galia, ketinanti slegiamai tautai padaryti gyvenimą, ne vien šviesesnį, bet kas svarbiausia turiningesnį ir tikslesnį.

Teko ne sykį bent kokioje surūkusiame trobelėje ištraukti lietuvišką spaudinį ir paskaityti. Jaunieji žiūrėdavo paprastai nustebe, lyg ir sumesdami kaip į tokį dar neregėtą ir negirdėtą atsitikimą pažiūrėti. Senieji sutikdavo pirmuosius spaudinius visomet ašaromis: sudėję rankas, kaip malda, verkė. Iš daug lūpų esu girdėjusi išsiveržiant šitokį atsidukėjimą:—„Gal Dievas duos... gal ir mes sulauksime tokios gadynės, kada skaitysime savo knygas, kaip ponai kad savo skaito.“

Vienos sodietės vaizdingas išsitarimas ypač įsmego man į širdį:—„Nė jaučio skuroje nesurašysi mūsų vargų... Juk ežerai mūsų ašarų priverkti.“

Trumpai čia paliečiau anų laikų plačios liaudies pažiūras į spausdintą žodį.

Grįžtant prie veikėjų, pažvelkime į storų storiausius Daukanto „Lietuvos istorijos“ tomus. Sunkiausiai tautos apmirimo laikais darbavosi tas žmogus, vargą keldamas senatvėj, vos vieno savo draugo kunigo užjaučiamas ir globojamas ir galų gale to paties kunigo palaidotas Papilės kapuose, kur to didelio tautos šulo ir nenuilstančio darbininko palaikas išsiai prislėgtas prasto akmeninio paminklo. Tame paminkle mūsų didysis Daukantas—savo draugo, kurs jam ir tą paminklą patiekė,—pavadinatas. „Vargo pelė“. Charakteringa mūsų atgijimo karžygiams, drauge ir graudu... ar netiesa?.. Bet ne apie tat šiandien.

Kitokioje padėtyje būdamas tuo pačiu laiku vyskupas Motiejus Valančius, matydamas savo tautos dvasinį skurdą, — nepaleidžia plunksnos iš rankos. Rašo „Vaikams knygutė, įvairius iš gyvenimo semtus linksmus apsakymėlius, žinodamas tuo keliu veikiausiai patraukęs prie knygos nepratusius skaityti tamsuolius. Pagamina drauge ir svarbų mūsų šalies istorijai veikalą „Zemaičių vyskupiją“.

Brolių Juškevičių žodynas, „Svodbinė rėda“ ir surinkti keli dideli tomai „Dainų“ — stovi ir šiandien ties mūsų akimis, kaip tų vyrų darbštumo puikūs liudininkai.

„Aušros“ įkūrėjai: d-ras Basanavičius ir d-ras Šliupas priversti palikti tėvynę. Pirmasis atsidūręs Bulgarijoje — visokiais keliais užmezga ryšius su tėvynėj likusiais idejos darbininkais ir surenka tuo keliu didelius „Lietuvos pasakų“ tomus.

Taip pat ir d-ras Šliupas. Išbėgęs į Ameriką, nesili, nors jo darbamoms mažiau sučiumpamas, kaip publicisto, tai yra tokio rašytojo, kursai stengiasi gyvinti laikraščiuose einamuosius valstybės ir visuomenės klausimus, kurie tuo laiku reikalingi, bet netur vertės, kaip pastovūs literatūros darbai.

Kad ir pažvelgtum ir į vėlyvesnių mūsų tautos veikėjų gyvenimą, visur susidurtumėm su vienu ir tuo pačiu apsireiškimu: darbas, darbas, neuilsta profesijos ir idejos darbas.

Kaip iš visa to matote: didelis, neuilsta darbas ir didelė savo tautos meilė — tai tuodu pagrindiniu akmeniu, kuriais besiremama augo, tebeauga ir tegali augti mūsų tautos atgijimas, mūsų tautos laisvė. Tautos laisvė, tautos nepriklausomybė, tautos savarankiškumas reikalauja ir negali nereikalauti dar daugiau sąmoningų, reikalui atsidavusių, uolių darbininkų, — nekaip tautos kėlimas ir žadinimas.

Todel besiorganizuojančios, besiplėtojančios, besitvarkančios mūsų tautos vyriausis reikalavimas negali būti šiandien kitoks, kaip: „Mokyklos duokite mums, tam didžiū didžiausiam darbiui tinkamų darbininkų“.

Tą reikalavimą turi visų pirm išgirsti visi mokytojai ir dėti visas pastangas pastatyti taip mokyklą, kad ji įstengtų tikrai šių dienų dideliems reikalavimams priruoštus darbininkus patiekti. *Darbininkus, mokančius ir įpratusius proto darbą dirbti ir savarankiškai nuosekliai galvoti, darbininkus mylinčius, jog kiekvieno žmogaus didžiausioji pareiga — darbas, darbininkus besididžiuojančius tuo, kas daugiau ir didesnę darbą nuveikia*

Bet kad ir geriausi mokytojai, kad ir geriausių ncrų vedami neįstengs to didelio ir praktišnaus darbo atlikti, kol toks tėvynės reikalavimas nepasklis plačiai po šalį ir nebus mūsų jaunimo užgirstas.

Šiandien prie progos tos didelės mūsų tautos šventės jaunime, pažvelk sau į sielą ir pasistenk atsakyti sau atvirai į šitokį klausimą, pirm jį nuodugnai išnagriniėje.

Jei tokie Daukantai, Valančiai, Šliupai, Basanavičiai ir kiti jiems panašūs veikėjai nebūtų tiek dirbę, kaip jie iš tikrųjų dirbo ir nebūtų nuolat tėvynės likimu rūpinęsi, ar būtumet Jūs visi tuo, kuo Jūs šiandien esate? Ar būtumet Jūs sąmoningai, ar nesąmoningai, bet vis dėlto tapę tais žiburiukais, kurie stengiasi smelktis aukštyn ir iš kurių tėvynė turi teisę laukti tos didelės šviesos, kuri turi išblaškyti iš mūsų šalies visus nejaukumus ir nušviesti visus tamsumus.

Tau, nelaimingoji šių dienų jaunuomene, skirta tavo jaunumės šventę švęsti baisiausiais laikais: ašarose, skausmuose, gaisrų rūkuose, ginklų žvangėjime, kraujuose gimsta Tavo tėvų žemės laisvė.

Ir abejoti nereikia. Tavo jauna jautri širdis daugiau už kitų jaučia visą šių dienų baisumą. Ta Tavo širdis be abejo atrastų ir taką prie savo tiesioginių pareigų...

Tiesa, taip būtų... Jei ne mūsų šalies okupacija... ir jos vaisiai.— Pažvelkite truputį atgal!.. Juk neseni laikai!.. Dauguma Jūsų visa tai matė ir atsimena.

Vokiečiai mūsų gyvybės ir turto ponai: jų valdininkai be pasigailėjimo kiša į kalėjimus negeistinus sau, arba nepalankius savo valdžiai žmones; kitus išveža badu marinti į Vokietijos tvirtoves, kitus toli nuo tėvynės įkinko į priverčiamus sunkius darbus. Nepasigaili nė vaikų... Atiminėja duona.

Didžiausiais šalčiais, vedant vokiečiams jų tikslams reikalingus gelžkelius, mūsų kūdikiai ne vyresni kaip 13, 14 metų nuo tėvų pagrobti, pusnuogi, pusalkani, o ne syki ir visai nevalge, skaldo pavieškeliiais malkas ir akmenis... ir kiek ten jų sušąla vietoje?!.. Tai vien mažas paveikslėlis... Visų baisenybių, kurias mukentėjome tuo okupacijos metu... nėra čia kaip ir minėti.

Tų pačių baisenybių laikais, vokiečių įvairiausio plauko karo žmonės, neturėdami ko veikti pavergtame krašte ir mūsų duona išsipenėję, tiesiog iš dykumo ima meilintis prie mūsų merginų ir moterėlių... ir pasinaudami jų tamsumu, įveda mūsų sodžiuose, vienkiemiuose, miesteliuose ir miestuose—kaip tik Lietuva plati begalinių vakaruškų ir įvairiausios rūšies pramogėlių madą.

Nesusipratusi mūsų visuomenės dalis tokiu būdu mūsų pavergėjų pastumta lengvo ir linksmo laiko leidimo pusėn, minios įpratimu nei saiko surasti tiems savo pasilinksminimams nemoka, nei susilaikyti neįstengia, nei nesupranta, į kokį bedugnį taip elgdamosi įstumti gali visos tautos likimą.

Kas mokosi istorijos, teprisimena galingos kadaise Romos puolimą, arba lenkų valstybės, nors ir paskutiniųjų laikų prieš karą Rusijos.

Pavyzdžiai išties pasibaisėtini... Ir visos tos didybės pakirstos... vilingo, dviveidžio kirmino, kurio vardas: „linksmas laiko leidimas.“

Jūs moksleiviai esate dabar atsidūrę kryžkely: iš vienos pusės šaukia į Jus rimtas pareigos balsas:—„Tėvynė Jūs laukia ir reikalauja!“— Iš kitos pusės okupacijos nelemtas palikimas, pasidaręs tamsios minios įpročiu, nesiliauja Jūsų prie savęs viliojęs, į save traukęs...

Supratę, kur esate atsidūrę ir neabejoju, kad mokėsite sau savo tikrą pašaukimo ir pareigų kelią surasti.

Eikite dabar švęsti tą didelę mūsų tautos šventę, nepamiršdami nė trumpai valandai, jog tą iškilmę priruošė Jums kelios Jūsų tautos didelių darbininkų eilės.

Nebeatmenu, kuris lenkų rašytojas sako:—„Ludzie kochający idejową pracę i żyjący dla niej—to dzwoń, które do swiętyni zwolują ospalców“— „Žmonės mylę idėjos darba ir jam savo gyvenimą, pašventę—tai varpai, šaukia apsileidėlius meldyklon“...

Klausykite! Juk tie varpai nuo Daukanto, Višinskio, Kudirkos kapų... dar nesiliovė gaudę!—

Planingoji socializacija - nepriklausomos Lietuvos tvirtumo ir jėgos laidas.

II.

Lietuvos sutvarkymo pagrindiniai dėsniai.

1 **Žemės reforma.** Dirbantiems žemės darbą valstiečiams, bežemiams, valstybė duoda žemės. Per daugelį metų valstiečiai išmoka gautos žemės vertybę. Duodamų žemės plotų didumas nustatomas atsižvelgiant į darbo šeimos sudėtį ir jėgas. Vidutinės žemės normas nustato valstybė. Apskritai imant, darbininko šeima gali tekti nuo 5 ligi 15 dešimtinių žemės, atsižvelgiant į žemės kokybę ir kt.

Visos buvusios rusų valdžios, vienuolynų, bažnyčių žemės tampa valstybės nuosavybe. Majoratų *) ir privatiųjų valdytojų žemės, kurių plotas yra didesnis už nustatytą normą (pav., 60—100 deš.), atimamos valstybės naudai, o nedideli žemės plotai, pav. ligi 160—200 deš., įkainojami vidutinėmis rinkos kainomis, o paskui palengva mažinami, sakysime, ligi 50 deš., o visa kita atimama.

Dvarai, kurie vertingi yra kultūros atžvilgiu, nedalijami, bet naudojami žemės ūkio mokslo žinioms platinti ir gero žemės darbo pavyzdžiams rodyti.

Parduoti žemė tiems žmonėms, kurie nenori žemės darbo dirbti, negalima.

Valstybė kontroliuoja visų ūkių vedimą, ir griebiasi tam tikrų priemonių prieš ūkių alinimą.

Tie žemės plotai, kurių nedirba valdytojai arba kurie yra per dideli valdytojų šeimynos jėgai, apdedami progresingais mokesniais **).

Valstybė visokiais būdais padeda kurtis žemės ūkio kooperatyvams bei draugijoms. Šiam tikslui taip pat sudaromi pavyzdgingieji ūkiai kooperacijos pamatais.

Valstybė rūpinasi skleisti valstiečiuose žemės ūkio mokslo žinias ir rūpinasi kelti žemės ūkio darbo produktyvumą.

Ypatinga dėmė kreipiama gyvulių auginimui, daržininkavimui, sodininkavimui ir kitoms žemės ūkio kultūroms.

2. **Girių reforma.** Visi girių plotai, išskyrus nustatytą minimalinę kiekybę, reikalingą darbo žmonėms, patenka į valstybės fondą. Majoratų ir privatiųjų valdytojų girios atimamos tam tikromis sąlygomis *). Šios rūšies girioms nustatoma norma, už kurią galima duoti atlyginimas. Tie plotai, kurie yra viršaus normos, atimami nemokamai į valstybės nuosavybę.

*) Majoratai yra grynai valstybės nuosavybė ir sulygtinti juos su privatiųjų valdytojų dvarais negalima. *Red.*

**) Progresingais mokesniais reikėtų apdėti visus ūkius, ne vien „nenorinčius dirbti“ valdytojus. *Red.*

***) Ir vėl majoratai painiojami su privatiųjų savininkų žemėmis. *Red.*

Žemės, tinkamos girioms sodinti, utilizuojamos girioms veisti pagal tam tikrą sistemą, ir pačios girios tvarkomos bei prižiūrimos valstybės. Išėmimai daromi: gaminamiesiems kooperatyvams, bendruomenėms, mokslo bei technikos draugijoms ir kitoms naudingoms įstaigoms.

3. Gyvulių auginimo sistema. Valstybė veda visų turimų gyvulių sąrašus ir rūpinasi, kad gyvuliai būtų teisingai suskirstyti tarp darbo žmonių. Valstybė remia gerų gyvulių veislių auginimą ir labai rūpinasi gyvulių sveikatos reikalais.

Gyvulių auginimo paskatinimui duodama tam tikroms organizacijoms, už kurias atsako vietos savivaldybės, laisvosios pievos ir ganyklos, kad įtaisytų gyvulių augyklas.

4. Vandens ir žemės vidurių turtai. Žemės vidurių turtai, naudingieji kasiniai ir šaltiniai, o taip pat vandenių plotai, didesnieji už nustatytą maksimum normą, paskelbiami valstybės nuosavybė esanti. Privatinių įmoninkų naudojamieji žemės vidurių turtai ir vandenių plotai atimami valstybės naudai, užmokant tiems įmoninkams padarytas jų išlaidas.

5) Susisiekimo keliai. Visi geležinkelių, vandenių ir oro susisiekimo keliai su priklausomais jiems pabūklais ir turtais, pereis valstybės nuosavybėn. Privatinių įmoninkų laikomi susisiekimo keliai atimami, užmokėjus jiems išlaidas už tų kelių įtaisymą.

6) Pramonės sistema. Gaminamieji kooperatyvai ir darbo bendruomenės aprūpinamos palengvintomis sąlygomis visais reikiamybės dalykais gamybai plėtoti. Iš pradžių ta gamyba valstybės prižiūrima ir kontroliuojama, toliau gali būti paliuosuojama nuo kontrolės, jei gamybos formos įgyja visuomeninio pobūdžio ir darbo produktyvumas pasiekia vidutinio lygio.

Valstybė organizuoja rodomasias pramonės gamyklas, kurios paskui atitenka darbo bendruomenėms. Valstybė taip pat padeda racionalinai organizuotoms smulkioms gamykloms, kur dirbama daugiausia be samdininkų. Stambesnės gamyklos naudojamos ligi tol, kol pereina į organizuotų gamintojų rankas.

Jei privatinėse įmonėse sumažėja darbo produktyvumas, tad jos perduodama valstybei arba organizuotiems gamintojams.

7) Maino ir suskirstymo organizacija. Gaminamųjų vertybių liekanas gamintojai teikia valstybės sandėliams arba vietos savivaldybėms bei kooperatyvams, kur stengiamasi pritraukti visi darbo žmonės.

Kad lengviau galima būtų produktai pardavinėti, gamintojai organizuojami į sąjungas ir kooperatyvus.

Valstybė palengva organizuoja aprūpinimo reikalą visoms valstybės įstaigoms, organizacijoms ir gamykloms, kaip pav., armijai ir kt., ir tuo pačiu laiku reguliuoja tarp jų suskirstymą, padedant toms organizacijoms ar sąjungoms.

Privatinė prekyba papildo valstybės priemones ir apdedama proporcingu bei progresingu mokesniu, nuo kurio paliuosuojami tik išimtiniais atsitikimais.

8) Finansinės reformos. Visuomeninant žmonių ir valstybės ūkių šakas, visuomenė sulieja savo valstybingumą su visuomenės gėrybėmis. Tokiu būdu valstybės gyvenimo šaltiniai sustiprėja, ir visa tautos finansų

sistema įgauna realiąją bazę suvisuomeninto darbo srity. Valstybės finansai tokiu būdu semiasi savaime iš gerai sutaisyto valstybės bei visuomenės aparato. Visos privalomybės, valstybiniai ir finansiniai santykiai baziruojami ant tam tikrų tautos turtų.

Pinigai kaip maino žanklas, laikinai [?Red] paliekami, bet jų maginė jėga, palengvėjęs svetimo darbo naudojimui, ims mažėti, nes jų perkamoji galia susilpnės. Vietoj aukso valiutos gali būti įvesta kitokia valiuta, pavyzdžiui, duonos.*) Tuo būdu žemės dirbėjai būtų susidomėję produktingu ūkio darbu.

Socializuojamos valstybės finansų šaltiniais yra pajamos iš valstybės ir suvisuomenintų turtų ūkių ir apyvartų ir t. t. Valstybės biudžetas, einant visuomenėjimo darbui, tampa tautinio biudžeto dalimi. Tiktai tokiai tvarkai esant valstybės biudžetas tampa pastovus. Laikinai vartojamieji pinigai sutaikomi su nauja duonos valiuta. Valstybei normuojant ir visuomeninant mainą bei suskirstymą nyksta reikalas krauti pinigus, nes negali mainyti visų reikiamybės dalykų. Vienintelis šaltinis jiems gauti yra darbas.

Pinigų krovimas ir jų apyvarta apdedama proporcingai progresingumokesniu.

Kreditas palengva suvisuomeninamas. Iš pradžių tam padeda kooperatinės formos kreditas.

9. Socialinės pagalbos reikalai. Socialinė pagalba teikiama visiems darbo žmonėms valstybės pajėgomis. Taip lygiai organizuojama darbo ir darbininkų būvio sąlygos.

Socializuojamoji valstybė stengiasi sudaryti tokias darbo sąlygas, kad teiktų asmens patenkinimų darbinkams. Tuo tikslu darbo žmonėms teikiama tokios gyvenimo sąlygos, kuriose dabar gyvena pasiturintieji žmonės. Kylant kultūrai ir darbo žmonių reikalams, valstybė rūpinasi suteikti jiems reikiamo komforto ir kitų smagybės.

Kadangi didžiausias asmens pasitenkinimas yra apsieiškimas gyvenime visų individualinių savybių, gabumų ir talentų, tad socializuojamoji valstybė rūpinsis duoti galimybės žmonėms reikšti savo gabumus ir individualines savybes kiek tik norima. Tatai bus impulsas iniciatyvai, kūrybai, įmoningumui.

10. Mokslas ir švietimas. Mokymas tegali būti vedamas ta kalba, kurią vartoja žmonės.

Atgimstančioji Lietuvos valstybė labai suinteresuota tuo, kad galėtų organizuoti mokslo ir švietimo platinimą. Kaip pirmiau buvo norima falsifikuoti žmonių švietimas tendencinėmis šovinistinėmis spalvomis, taip dabar, atvirksčiai, Lietuvos valstybė privalo duoti Lietuvos gyventojams išbandytas mokslo žinias, laisvas nuo visokios tendencijos ar spalvos.

11. Valstybės ir visuomenės sutvarkymas. Lietuvių tauta gynė ir kūrė savo kultūrą ir tautinę būtį; ši tauta turi pati save valdyti ir tvarkyti savo valstybės bei visuomenės gyvenimą. Darbo žmonės Lietuvoje organizuoja savo valstybinę tvarką socializacijos keliu. Valstybinė būtis ir darbo

*) Duonos valiuta per daug problemingas dalykas, kad būtų galima taip drąsiai ją piršti.

žmonių reikalų esmės apibendrinimas tarp savęs susipina. Tokiu būdu, ekonominės ir socialinės būties formos turi kartu su pažangiąja Europa pradėti socializuotis. Atskirų tautų sutvarkymo socializacija veda prie tokios pat visuomenės būties formų pakeitimo ir pas kaimynines tautas.

Ligi bus nustatytos normingos pasiskirstymo funkcijos ir darbai, kurie viens kitą kontroliuoja, sudaromas bendras kontrolės organas visoms be išimties įstaigoms. Visuose valstybės bei visuomenės organuose vadovauja visam darbui rinktiniai žmonės, kurie atsako prieš rinkikus. Kadangi Lietuvos valstybė yra nedidelė, tad laikoma centralizacija ir koncentracija vienodų ir galimų jungti valstybės funkcijų, organų, išlaidų; daboje didelis lėšų taupumas.

12. Santykiai su kitomis Lietuvos tautomis. Be lietuvių, Lietuvoje gyvena dar žydų, lenkų ir gudų.

Palengva gerinant žydų darbo masių būvį kartu su visos Lietuvos darbo žmonių būviu, toliau lygybė kultūros ir politikos srityse,—gali perversi žydus, ypač proletariatą, branginti savo gyvenimą Lietuvoje ir tuo būdu užmegzti tvirtus ryšius su visais Lietuvos gyventojais.

Santykiai su lenkais ir gudais, gyvenančiais Lietuvos pakraščiuose, gali būti dar artimesni, nes savo daugumoje šitie žmonės yra surišti su bendra teritorija ir bendromis gyvenimo sąlygomis. Lenkai ir gudai privalo naudotis savo kultūrine bei politine autonomija, sudarydami savo rūšies štatus (kantonus). Medžiaginių ir socialinių reikalų vienodumas, vienoda darbo žmonių padėtis ir uždaviniai, gali juos surišti su tikrąja Lietuva.

13. Krašto apsaugos reikalai. Savo armijos stiprinimas—yra svarbiausias nepriklausomos Lietuvos uždavinys. Stipri kariuomenė tegalima sudaryti tada, kai ji visa kuo bus gerai aprūpinta, tiek maistu, tiek karo pabūklais. Negalėdama sudaryti labai didelės armijos, Lietuva gali organizuoti žmonių miliciją. Mažos demokratinės valstybės, buvusios didžiųjų valstybių globoje, ligi šio naudojosi šita visuotinio apsiginklavimo sistema. Geriausias tam pavyzdys yra Šveicarija, kuri lig šiol išlaikė savo vylybę neturėdama nuolatinės kariuomenės. Lietuva taip pat yra tinkama tokiam visuotniam apsiginklavimui.

Žmonių milicijos organizacija žymiai skiriasi nuo nuolatinės kariuomenės. Milicija nereikalauja iš valstybės didelių išlaidų. Turėdama pakankamai instruktorių bei organizatorių, valstybė gali apginkluoti visus vyrus, galinčius vartoti ginklą. Žmonių milicija yra geriausia mokykla reguliarinei kariuomenei ir geriausias organizacinis įrankis žmonių masėms suvienyti. Prirengiamasai žmonių milicijai darbas gali būti jaunimo visoki susivienijimai, skautų draugijos ir kt. Esant žmonių milicijai, visai atpuola policijos reikalingumas. Jei visi valstybės gyventojai imasi už ginklo, tad jų niekas negali nukariauti. Lietuva neturės jokios baimės prieš įvairius priešininkus, kai bus suorganizuotas visuotinis žmonių apsiginklavimas.

Užbaigdamas turiu dar pasakyti keletą žodžių apie bendrąjį visų partijų darbą.

Valstybės gyvenimui sutvirtinti ir reformuotai socialinei tvarkai nustatyti reikalinga didelio žmonių pajėgų įtempimo. Visoki žmonių nesutikimai,

visoki partijų ir grupių vaidai tik susilpnintų visą darbą, tik paralizuoatų atgijusios tautos valią. Tokiais laikais turi būti atmesti visoki smulkūs reikalėliai ir pamiršti nesutikimai bei vaidai.

Tikrenybė kiekviename žingsnyje primena mums, kad mes iš visų pusių apsupti priešų, norinčių mus paglemžti. Iš visų pusių ir iš vidaus gresia mums pavojus. Ir norint šią kritingą valandą pašalinti visus pavojus, mums reikia parodyti pirmiausia savo bendras veikimo planas, bendras visų partijų darbas. Tiktai tokiu būdu, t. y. suvienytomis jėgomis bus galima pašalinti visos kliūtys ir sukurti stipri Lietuvos valstybė.

Redakcijos pastebėjimas. Spausdiname jį rašinį žymiai sutrumpinę kaipo autoriaus asmenines pažiūras į atskirus visuomenės gyvenimo klausimus, galinčius iššaukti diskusijas ar gilesni pakeltųjų klausimų gvildenimą. Redakcija kai kuriais klausimais laikosi kitokios nuomonės.

A. R-ka.

Del valiutos ir savų pinigų.

Vokiečiuose dabar yra jėgė į paprotį visas nelaimės suversti vadinamai valiutai. Pas mus pastaruoju laiku galima pastebėti panašus reiškiny. Visų nelaimių, t. y. gyvenimo brangumo priežasties ir k. t. ieškoma piniguose — jų stokoje arba pigume. Yra žmonių, kurie mano, kad užtenka „savo pinigus išleisti“—ir dalykas bus išspręstas. Ir čia siūloma įvairių priemonių. Nuo kurio laiko p. A. Morauskis spaudoje ir įvairiuose susirinkimuose proteguoja savo išmislytą, „duonos arba sėmenų valiutą“. Receptas labai paprastas: spausdinti popierinius pinigus laiduojant juos ne naugėmis (auksu, sidabru, kaip paprastai), bet rugiais arba linų sėmenimis, kurių prekybą reikėtų valstybei monopolizuoti, taisyti elevatorius ir t.t. Bet šitas sumanymas niekur pritarėjų neranda, delto ir kalbėti del jo čia neišsimoka. Bet verta pakalbėti del kito jau ir vykdomo sumanymo—mūsų valiutos rėmimo anglų sterlingais. Ne del to, kad apskritai šitas sumanymas būtų smerktinas ir visai nepriimtinas, o del to, kad iš anksto reikėtų pasistengti kiek tai galima, visas ne tik lengvenybes bet, ir sunkenybės numatyti, norint apsitrausti nuo apsilvimų.

Kiek galima spręsti iš spaudos pranešimų, mūsų valdžia rengiasi padaryti tam tikrą sutartį su Anglijos bankininkų grupe ir jos laidavimu užsitikrinus išleisti pinigus. Valdžios oficiozas „Lietuva“ š. m. vasario 29 d., vedamajame straipsnyje del šitų planų šitaip rašo:

„... Mums vienintelė ekonominė sunkenybė. vienintelė piktybė (kursyvas mano Ant.) — tai toji aplinkybė, kad ligi šiol dar yra atlikusi vokiečių pinigų sistema — vokiečių markė, kurios vertybė del vokiečių gyvenimo netvarkos nuolat krinta, nuolat mūsų gyvenimą brangindina.

Sudarymas su *Anglais* ekonominių sutarčių, ypatingai mūsų pramonės atstatymo reikalu, ir emisijos banko įkūrimas mus išgelbės iš finansinės vokiečių ūkio priklausomybės ir mūsų finansus pastatys ant kietų kojų.

Projektuojamoji Lietuvos pinigų sistema, kurią laiduoja Anglų bankai, yra prilyginama Anglų valiutai, ir todėl Lietuvos pinigų kursas bus tokios pat aukštybės, kaip ir Anglų, ir jo vertybė kristi negalės (mano pabr. Aut.). Tuomet gyvenimas mums pasakingai atpigs—pilietiška terminologija kalbant, bus viskas taip pat pigu, kaip prieš karą, o gal ir dar pigiau.“

Kada šitaip kalba valdžios laikraštis vedamajame straipnyje, tai paprastam piliečiui duodama suprasti, jog tai yra atatinamų vyriausybės organų nuomonė. Vis dėlto jai bus leista išanksto pabrėžti, kad visame šitame taip autoritetingame oficiozo posakyje tik du dalykai tėra teisingi: 1) kad Anglų valiuta paremtoji Lietuvos pinigų sistema paliuosuos mus nuo finansinės vokiečių ūkio priklausomybės ir 2) kad Lietuvos pinigų kursas bus tokios pat aukštybės, kaip ir Anglų. Bet kad tuo pačiu jau būtų ir visos ekonominės sunkenybės bei piktybės pašalinta—galima labai abejoti. O valdžios oficiozo svirtinimą, būsią tada mūsų pinigų „vertybė kristi nelės“—reikia skaityti esant visai neteisingą, lygiai kaip negalima kalbėti apie „pasakingą atpigimą.“

Paziūrėkime į davinius. Jei paimsime Anglijos sterlingų svorą, kaip jis buvo pasaulio rinkoj kainojamas prieš karą, karo metu, 1919 metais ir š. m. vasario mėnesio pusėj, tai pamatysime štai ką, sulig Londono „*The Times Trade Supplement*“, 1920, II—14, Nr. 84:

Anglijos sterl. svoro vertybė:

Lentelė A.

	Prieš karą (paritetas)	Karo metu.		1919 metams		1919 vasario mėn. (maž-daug)
		Didžiausia	Maziausia	Didžiausia	Maziausia	
New lorke	4,86	5,06	4,52	4,76 ⁵ / ₈	3,67 ¹ / ₂	3,37
Paryžiuj	25,20	28,98	24,79	45,40	25,96 ¹ / ₂	48,64
Olandijoj	12,10	12,20	8,97	11,88	9,85	9,02
Italijoj	25,20	45,65	25,50	53,25	30,25	61,62
Ispanijoj	25,20	26,75	16,60	23,78	18,60	19,33
Norvegijoj	18,50	19,63	12,65	19,12	16,82	19,33
Švedijoj	18,50	19,75	9,95	18,41	16,16	18,19
Danijoj	18,50	19,68	12,75	21,40	17,64	23,57
Vokietijoj	20,41	—	—	200,00	67,50	330,00
Šveicarijoj	25,20	26,40	18,72	25,20	18,95	21,17
Belgijoj	25,20	—	—	42,80	26,35	46,03
Suomijoj	25,20	—	—	145,00	41,75	83,00
Japonijoj	2/0 ⁹ / ₁₆ d.	—	—	2/9 d.	2/1 d.	2,10 ³ / ₈ d.

Kaip matome, Anglijos sterlingų svaru vertybė kilo arba krito daugiau ar mažiau — pagal tą, kaip kilo arba krito kitų valstybių pinigų vertybė. Apskritai imant, Anglijos pinigų vertybė, lyginant su vertybe prieš karą, yra daug mažesnė— tiek mažesnė, kad, pav., visoj eilėj valstybių už Anglijos „svara“ dabar duoda mažiau negu prieš karą, nežiūrint, kad ir ten pinigų vertybė mažesnė. Yra apskaityta, kad vasario mėn. pradžioj įvairių valstybių pinigų vertybė, palyginant su jų vertybe prieš karą, buvo šitokia (skaitant nuošimčiais):

Lentelė B.

1 Amerikos doleris	100%
1 Olandijos guldenas	96 „
1 Šveicarijos frankas	90 „
1 Švedijos krona	72 ¹ / ₂
1 Anglijos sterl. svaras	70 „
1 Prancūzijos frankas	37 „
1 Italijos lira	37 ³ / ₄
1 Vokiečių markė	4 ¹ / ₂
1 Austrijos krona	1 ¹ / ₂

Taigi tik vienas Amerikos doleris šiandien dar palaiko savo pilną vertybę, nors ir Amerikoje šiandien už vieną dolerį tenupirksti tik pusę tiek arba dar mažiau, negu prieš karą, ir jei ten žmonės tokios sunkenybės dar neįaučia, tai tik delto, kad pačių pinigų daugiau yra.

Norint suprasti šio reiškinių priežastis, pažiūrėkime į kitos rūšies davinius. Taip, Londono *The Statist* apskaitymais, vadinamų *popierinių pinigų*, skaitant jų nominalią vertybę sterlingų svarais, buvo (cituojama sulig *The Literary Digest*, 1920 m. sausio 31 d.):

Popierinių pinigų buvo, skaitant st. sv.:

Lentelė C.

	1919 m	Prieš karą	Padaugėjo
Anglijoj	422.141.000	29.317.000 +	392.824.000
Aust. Vengrijoj	1.883.467.000	88.740.000 +	1.794.727.000
Belgijoj	187.718.000	64.594.000 +	123.124.000
Prancūzijoje	1.471.977.000	236.476.000 +	1.235.501.000
Vokietijoje	1.489.205.000	94.545.000 +	1.394.660.000
Olandijoje	84.648.000	25.870.000 +	58.778.000
Italijoje	414.091.000	66.445.000 +	347.646.000
Japonijoje	102.821.000	31.254.000 +	71.567.000
Norvegijoje	24.468.000	6.608.000 +	17.810.000
Ispanijoje	151.676.000	76.760.000 +	74.916.000
Šveicarijoj	36.897.000	10.716.000 +	26.181.000
Amerikos J. V.	734.457.000	500.985.000 +	223.472.000

Kaip matome, visose valstybėse popierinių pinigų padaugėjo 2—3 kartus, ir tik vienoj Amerikos J. V. padaugėjo mažiau negu pusę. Jei dabar prisiziūrėsime aukso fondų vertybei, tai rasime štai ką:

Aukso fondų vertybė skaitant st. sv.:

Lentelė D.

	1919 m.	Prieš karą	Pad. ar sum.	
			+	-
Anglijoj	114.746.000	40.164.000	+	74.582.000
Austr-Vengr.	10.862.000	88.740.000	-	77.878.000
Belgijoj	10.642.000	10.414.000	+	228.000
Prancūzijoj	222.993.000	164.176.000	+	58.817.000
Vokietijoj	54.829.000	62.660.000	-	7.831.000
Olandijoj	52.681.000	13.509.000	+	39.172.000
Italijoj	32.216.000	44.000.000	-	11.784.000
Japonijoj	75.428.000	21.872.000	+	53.556.000
Norvegijoj	8.161.000	2.892.000	+	5.269.000
Ispanijoj	96.406.000	21.739.000	+	74.667.000
Švedijoj	16.662.000	5.878.000	+	10.784.000
Šveicarijoj	18.932.000	7.202.000	+	11.730.000
Amerikos J. V.	497.910.000	377.454.000	+	120.456.000

Arčiau prisiziūrėję paduotiesiems daviniams, mes galime lengvai atspėti, kame yra nelygios pinigų vertybės priežastys. Kuomet, pav., karo metu kiekvienas naujai išleistas Amerikos doleris buvo padengtas 54% aukso, tai Anglijoj *) naujai išleistas sterlingų svaras padengtas tik 18,5% aukso, o Vokietijos naujai išleistoms 1.235 mil. sterl. svarų vertybės popierinėms markėms laiduoja vien senasis aukso fondas, kurio vertybė taip pat 7,8 mil. sterl. sv. sumažėjusi. Prieš pat karą Vokiečių popierinė markė buvo padengta 66% aukso, Anglijos sterlingų svaras—daugiau negu 130%, o Amerikos J. V. doleris—75%. Dabar Vokietijos markė yra padengta mažiau kaip 4% aukso, Anglijos sterl. sv. 27%, o Amerikos doleris—67%. Iš čia aišku, delko Amerikos dolerio yra toks aukštas kursas, palyginant ne tik su Vokiečių marke, bet ir su Anglų „svaru“. Kuomet prieš karą reikėjo duoti už Anglijos sterlingų svarą 4 dol. 86 centus, tai dabar užtenka 3 dol. 37 centų. O iš lentelės A mes matome, kad, pav., Anglijos sterl. svoro kursas 1919 metais įvairiose valstybėse kilo arba puolė nuo kelių ligi netoli pusanthro šimto punktų (pav. Suomijoj nuo 145 ligi 41, Vokietijoj nuo 200 ligi 67 ir t. t.). Taigi Anglijos pinigų kursas negali būti ne tik labai aukštas, bet nėra nė toks pastovus, kad būtų galima kalbėti apie jų niekad nekrintamą vertybę.

Taip buvo praeityje. Ateityje galėtų būti kitaip, bet tik tada, jei, pav., Anglijos importas nebūtų didesnis už eksportą. Tuo tarpu šito nematome. 1919 metais iš Anglijos išvežta įvairių dirbinių ir produktų už 105,9 mil. sterl. sv., o įvežta į Angliją—už 183,5 mil. st. sv. t. y. įvežta daugiau negu išvežta už 72,6 mil. st. sv. 1920 m. sausio mėn. išvežta už 90,8 mil. st. sv. bet įvežta už 169,7 mil. st. sv., t. y. daugiau—78,9 mil. st. sv. Beveik visos žaliosios medžiagos rūšys Anglijoj labai brangsta. Pav. Liverpooly 1919 m. lapkr. 14 d. *odai* buvo mokama 34—35 st. sv. tona, o 1920 m. vas. 13 d. X 49—50. Varis 1919—XI—14 buvo mokamas 150—160 st. sv.

*) Reikia neužmiršti, kad čia kalbama tik apie tikrąją Angliją, be kolonijų ir kt.

tonai, o 1920. II—13: 171—180. Geležis 1919. XI—14—160—200 šilingų tonai, o 1920. II—13: 175—220. *Sidabro* kaina per tą patį laiką pakilo nuo 68 pensų uncija ligi 89 pensų. Tik duonos ir arbatos kainos šiek tiek mažesnės, o visi kiti dalykai brangsta (žiūr. *The Times Trade Supplement*, 1920, II—14, pp. 586—587).

Visi šitie daviniai rodo, kad kalbėti apie „pasakingą atpigimą“, mūsų pinigų laiduojant Anglų bankininkams, bent tuo tarpu netenka. Teisybė, Anglijos finansinės padėties negalima lyginti ne tik su Vokietijos, bet nei su Prancūzijos ar kitų valstybių. Bet tuo tarpu jei kas tvirčiausia stovi ir stovės, tai Amerikos doleris, o ne Anglijos svaras, kurio ateities vertybė priklausys ne vien nuo ekonominių veiksnių, bet dar ir nuo politinių. Nekalbant apie mažutę Airiją, bruzda 200 milijonų nulžinas—Indai, siekia nepriklausomybės Australija ir Kanada. Šiuo atžvilgiu Anglijos svoro padėtis nėra tokia, kad būtų galima galva guldyti už jo visagalybę. Delto ir mums reikėtų išanksto visa tai numatyti, kad paskui nereikėtų apsilviti.

Baigdamas noriu dar pabrėžti štai ką.—Nors daug buvo ir tebėra visokių valiutos teorijų, bet praktikoje ligi šiol jokia kita valiuta finansinės padėties nieku nepataisė, išskiriant aukso valiutą. Delto ir mes tuo tarpu neturime jokio rimto pagrindo nuo šito visų valstybių išmėginto kelio atsitolti. Tenka girdėti, kad Anglų bankininkai sutinka tam tikrais laidais, ir Lietuvos aukso fondui pradžia sudaryti. Šitokia paskola, nėra abejonės, mums brangiau kaštuotų, negu paprastas Anglijos bankų laidavimas. Vis delto akvaizdoje tų faktų, kuriuos čia parodžiau, būtų bene per daug rizikingas dalykas visą mūsų būsimą valiutą remti Anglijos banknotomis. Tegul mūsų aukso fondas būtų nedidelis ir jis mums brangiai kaštuotų, bet tai vis būtų savas, ir mūsų finansinė padėtis ne taip priklausytų nuo svetimųjų.

A. Klimas.

Spaudos varžymo istorija.

Spausdinamoji mašina buvo išrasta XV amžiuje. Iš pradžių ėmė spausdinti Evangeliją ir kitas šventąsias knygas. Nors rodėsi šventųjų knygų platinimas neturėtų sutikti jokių kliūčių, tačiau tuojau atsirado cenzūra (lotyniškai *censura* — priežiūra). Cenzūra iš pradžių tebuvo tiktai dvasininkų rankose, bet netrukus ėmė ją naudotis ir pasaulinė valdžia, ir todėl per keletą šimtmečių ligi šių dienų įvairiose pasaulio dalyse spaudos žodžiui buvo neduodama laisvai plėtotis.

Kaip buvo pasaulio galiūnai nusistatę prieš laisvą spaudą, galima bus matyti iš žemiau dedamų aprašymų.

Prancūzų karaliui Franciskui I buvo įteiktas dvasininkų raštas, kuriame štai kas buvo pasakyta: jei karalius nori išgelbėti tikėjimą, tad jis turys išleisti tokį įstatymą, kuriuo remiantis būtų draudžiamas knygų spausdinimas, nes knygos esančios tikėjimo griovėjos. Vis delto karalius jų nepaklausė, tačiau pasirūpino išleisti tokius įsakymus, kuriais trukdoma buvo spaudos žodžio platinimas. Sunkiai leidžiama

buvo steigti naujos spaustuvės ir smarkiai baudžiama buvo už cenzūros įsakymų neklusimą. Taip, anglų literatas Prainas buvo smarkiai nubaustas už papeikimą to teatro, kuris buvo labai patikęs Anglų karalienei. 1632 metais Prainui uždėjo didelę piniginę bausmę, išmetė iš advokatų ir pririšę prie stulpo nupiovė jam ausis, pridėjo prie kūno degintus antspaudus ir pagaliau pasodino dar į kalėjimą. Išėjęs iš kalėjimo Prainas vėl grįžo prie literatinio darbo, tačiau už vieną dvasininkų papeikimą gavo vėl kentėti. Tuo laikotarpiu vienas spaustuvininkas, Tvinas, už atspausdinimą cenzūros neleistu lapelio buvo pakartas už rankų, paskui buvo supiaustytas į keturias dalis, kurių kiekvieną iškabino įvairiose miesto dalyse, kad galėtų daugiau įvaryti baimės visiems tiems, kurie rengiasi neklusyti cenzūros.

Prancūzijoje prie Napoleono I buvo uždaromi visi laikraščiai, kurie jam nepatikdavo. Ir buvo sudaryta spaudai prižiūrėti tam tikra įstaiga, kuri vadinosi „visuomenės išminties biuras“. Liudvikas XVIII įsakė, kad laikraščiai tegali būti spausdinami leidus ministeriui. Toks leidimas reikėdavo kas trečias mėnesis panaujinti. „Visais laikais,—buvo pasakyta jo įsakyme 1830 m. liepos 26 d.,—laikraščiai buvo netvarkos ir sukilimų įnagis, ir jie kitoki negali būti.“ Po liepos mėn. revoliucijos cenzūra buvo panaikinta. Bet vėliau, prie Napoleono III, buvo išrasta nauja spaudos varžomoji sistema, kuri pasirodė esanti ne lengvesnė už pačią cenzūrą. Tai—administracinių bausmių sistema. Administracijai duodama teisė daryti redaktoriams įspėjimai, o jei tatai negelbsti, tad visai uždaromas laikraštis. Redaktorius, grąšinamas didelėmis bausmėmis, nenorėdamas tapdavo savo laikraščio cenzoriumi. Administracinių bausmių sistemos sunkumas dar tuo reikšdavosi, kad laikraščiui leisti reikėdavo gauti leidimas ir padėti tam tikras laidas.

Kad ir kaip buvo persekiojama spauda, tačiau šie persekiojimai negalėjo sulaikyti žmonių sąmonėjimo. Ten, kur spauda negalėdavo atvirai rodytis, ji buvo dirbama slapta.

Pagaliau įspėjamų priemonių sistema Vakarų Europoje užleido vietą baudžiamajai sistemai. Spausdinti buvo galima viskas. Nereikia prieš spausdinant duoti žiūrėti raštus cenzoriui; leidėjai taip pat negali būti baudžiami administracijos keliu. Bet už nusižengimą spaudos įstatymams autoriui, leidėjui, redaktoriui ir net spaustuvininkui gresia kriminalinė bausmė. Spauda įgyja tą pačių laidavimų, kaip ir asmens neliečiamybė: ji gali būti ginama įstatymų ir teismo. Spauda daugiau nebekencia nuo kurio nors aukštesnio valdininko nuožiūros: atsakomybėn tegalima traukti tik teismo keliu. Be to pripažįstama tokiais atsitikimais arba klausimais esąs autoritetingas priekusiujų teismas. Tokie maždaug spaudos įstatymai ima veikti Anglijoj pirmojo pusėj pereito šimtmečio, Vokietijoje—nuo 1874 m. ir Prancūzijoje—nuo 1881 m.

Ligi didžiojo karo Vakarų Europoj administratyvinės bausmės labai retai buvo vartojamos. Kad būtų kas atsako už kokius nors raštus, reika. lina buvo tuose raštuose nurodyti spaustuvė, kurioje buvo spausdinama. Jei ir buvo reikalaujama valdžios pristatyti keletą ekzemplierių spaudiniotai tam, kad galėtų turėti to spaudinio vieną kitą ekzemplierį knygų muzejų ar panašioj įstaigoj. Laikraščiai privalėjo turėti atsakomąjį

redaktorių iš pilnateisių piliečių tarpo. Prancūzijoje, norint leisti naują laikraštį, reikėdavo iš anksto apie tai pranešti prokurorui; bet užtai niekam jokio pareiškimo nereikėdavo daryti atidarant naują spaustuve ar knygną. Vokietijoje, atvirkščiai, nereikėdavo niekam pranešti apie leidimą naujo laikraščio, bet reikalinga buvo pranešti valdžiai apie steigiamą naują spaustuve arba knygų pardavyklą. Vokietijoje policija galėdavo uždėti areštą spaudiniui, bet tik tai ta sąlyga, kad per 12 valandų byla būtų įteikta prokurorui ir per tolimesnes 12 valandų — įteikta teismui; jei per penkias dienas teismas nepatvirtina policinio arešto, tad leidinys vėl tampa laisvas.

Įdomiausia dabar bus pažiūrėti į Rusijos spaudos įstatymus, kurių paragauti ir mums lietuviams daug teko, t. y. nuo išnykimo senosios Lietuvos valstybės savarankiškumo ligi didžiojo Europos karo.

Pirmoji knyga buvo atspausdinta Rusijoje 1564 metais. Spaustuves darbais pirmieji užsiėmė dvasininkai, Jonas Fedorov'as ir Petras Mstislavec. Bet jėdū netrukus buvo apšaukti heretikais ir todėl priversti buvo bėgti iš Maskvos.

Po kokios dvidešimt metų Maskvoje vėl ėmė knygas spausdinti. Ir beveik per visą XVII šimtmetį tės pausdino maldų ir bažnytines knygas. Tik tai XVIII šimtmetyje pradėjo leisti tikiybinio turinio raštus. Nuo čia tat ir įvesta buvo cenzūra. Iš pradžių cenzūruojamoji įstaiga buvo Dvasinė Kolegija, taip mat vadinosi tuomet Šventasis Sinodas. Vėliau pasaulinių knygų cenzūra buvo pavesta Mokslų Akademijai.

Ligi antrosios XVIII šimtmečio pusės knygos tegalima buvo spausdinti valdžios spaustuvesė. 1771 m. vienam svetimšaliui buvo leista įsteigti Petrapilyje spaustuve, bet joje spausdinti buvo leista tik svetimomis kalbomis, t. y. nerusų, kad nedarytų konkurencijos valdžios spaustuvesms.

Katrei II ir paskui Povilui I viešpataujant spauda dar labiau suvaržoma. Privatines spaustuves, išskyrus vieną kitą, uždaromos. Sudaroma tam tikra cenzūros vadyba. Povilas I uždraudžia vežti į Rusiją visokias knygas, nes esą tos knygos tvirkinančios žmones, vedančios visus į bedievybę.

Kiek palengvėjo spaudos varžymas pradėjus viešpatauti Aleksandrui I. Bet toliau imama vėl labiau varžyti, ir ypač prie Nikalojaus I įvedama žiauri cenzūra. Remiantis 1826 metų cenzūros įstatymu, cenzoriaus uždavinys turi būti toksai. Būtent: turi būti duotas meno, mokslo ir literatūros kuriniams naudingas arba bent nežalingas tėvynės gerovei krypsnys. Cenzūros draudžiama buvo visoki žmonių manymai apie valstybės valdymo tvarkos pakeitimą ir apie vidaus tvarkymą. Istorijos knygose neturi būti savaiminių protavimų, draudžiama rašyti apie buvusius kitose šalyse sukilimus. Filozofijos knygos, kurios esą pripildytos naujausių laikų žalingais galvojimais, visiškai negali būti spausdinamos. Taip pat negali būti leidžiamos knygos, kuriose sakoma, kad valdžia pareina ne nuo Dievo, kad esančios kažkokios žmogaus gimtosios teisės, kad pirmykščiai žmonės gyvenę kaip žvėrys. Cenzorius turjs daboti, kad raštuose būtų neiškrypstama iš grynosios doros, kad medicinos raštuose nebūtų jokio abejojimo del žmogaus vėlės (dūšios).

Štai, bendrais bruožais kalbant, ko turėdavo žiūrėti tų laikų rusų cenzūra.

Kiek vėliau cenzūra buvo reorganizuota, būtent—prie švietimo ministerijos buvo įsteigtas Aukščiausias Cenzūros Komitetas, o prie jo dar keletas vietų komitetų.

Nežiūrint į cenzūros smarkumą, Nikalojaus I vyriausybė atrado, kad ir tokia cenzūra esanti perminkšta. Todėl 1848 metais įkuriama cenzūra cenzūrai, t. y. sudaroma tam tikras komitetas, kuris turėdavo daboti, ar tinkamai cenzoriai eina savo pareigas. Prasideda vadinamieji cenzūros teroro laikai. Pavyzdžiui, vienas cenzūros komitetas pareikalavo muzikantą, kad tasai išžiūrėtų gaidas pasakytų, ar iš tikrųjų tos gaidos esančios muzikos kurinys, ar tik koks tvirkinamas raštas, parašytas gaidomis.

Ypatingą dėmesį cenzūra atkreipė į knygas, skiriamas liaudžiai. Remiantis 1850 metų taisyklėmis, cenzorius privalėjo žiūrėti, kad šitos rūšies knygos nebūtų judinama valdžia ir josios įstatymai bei įsakymai. Cenzorius privalėjo neleisti tokių knygų, kur aprašoma tų žmonių vargai ir bėdos, kuriems tos knygos skiriama skaityti; taip pat neleistini tokie atsitikimų aprašymai, kurie galėtų padaryti liaudžiai negro įspūdžio. Toliau, negali būti reiškiami užuojautos baudžiauninkams, negali būti aprašomi negerieji dvarininkų darbai ir t. t.

Prie Aleksandro II cenzūra suminkštėjo. 1865 m. buvo išleistas naujas spaudos įstatymas, kuriuo nuo preliuminarinės cenzūros buvo paliuosuoti didesnieji veikalai ir universitetų, mokslo draugijų leidiniai. Laikraščiai irgi galėdavo eiti necenzūruojami iš anksto, bet leidėjai turėdavo įnešti didelę sumą pinigų įkaitalo. Be to, vidaus reikalų ministeris, pastebėjęs kurio nors necenzūruojamo laikraščio negerą valdžiai krypsni, galėdavo uždaryti tokį laikraštį arba uždėti didelę bausmę.

Imperatorui Aleksandriui III viešpataujant vėl įvedama smarki cenzūra. Ima naikinti tuos raštus, kurie nepatinka valdžiai. Tais laikais pradeda plačiai vartoti administratyvines bausmes už netinkamus valdžiai raštus ir už neklausymą vidaus reikalų ministerio aplinkraščių. Tokių aplinkraščių nuo 1873 m. ligi 1904 m. buvo išleista daugiau kaip 500. Šitais aplinkraščiais remiantis, negalima buvo nė užsiminti apie valstybės tvarkos keitimą, negalima buvo spausdinti apie žmonių atstovybės reikalingumą. 1893 m. ir 1897 m. aplinkraščiais įsakyta buvo, kad laikraščiai nieko nerašytų apie darbininkų klausimą, apie darbo mokesnį, apie darbo dienos ilgumą, apie šeiminių ir darbininkų santykius.

Štai dar keletas panašių įsakymų pavyzdžių.

„Niekas nespausdinti, kas galėtų įžeisti garbę turkų sultonui, kuris yra Rusijai draugiškos valstybės galva“ (1888 m. aplink.) „Nerašyti apie cholėrą daugiau, kiek apie tai būna rašoma laikraštyje „Pravitelstvenny Vestnik“ (1892 m.) „Nerašyti apie pasikėsinimus nusižudyti, jei tai atsitinka nematomose vietose“ (1897 m.) „Nerašyti apie chuliganų darbus“ (1903 m.)

1905 ir 1906 metais, prasidėjus Rusijos revoliucijai, cenzūra buvo panaikinta. Palikta dar buvo cenzūra užsienių spaudiniams, teatro veikalams (t. y. vaidinti scenoje,) afišoms ir kitiems skelbimams. Vidaus reikalų ministeriui buvo duota teisė uždrausti laikraščiams rašyti apie kariuomenės grupavimus ir apie valstybės gynimosi priemones. O uždrausti spaudai, kad nerašytų apie kitus dalykus, ministeris neturėjo teisės (cenzūros įst. 140 st. buvo panaikintas).

Norint leisti kokį nors laikraštį, reikėdavo iš anksto paduoti pareiškimas gubernatoriui arba gradonačalnikui, nurodžius laikraščio būstinę, vardą, programą, ėjimo tvarką, prenumeratos kainą, leidėjo ir atsakomojo redaktoriaus vardą ir pavardę ir spaustuvę, kurioje spausdinsis. Atsakomasis redaktorius galėjo būti pilnateisjis Rusijos valdinys, sulaukęs bent 25 metus. Ne vėliau kaip po dviejų savaitių gubernatorius turėdavo išduoti liudymą, be kurio nė viena spaustuvė neturėdavo teisės nei rinkti nei spausdinti laikraščio.

Nors cenzūra nuo 1905 metų buvo panaikinta, tačiau visokios sustiprintos apsaugos ar karo stoviai, kurie beveik niekada neišnykdavo, duodavo Rusijos gubernatoriams arba viršininkams teisės vartoti administratyvines bausmes, nuo kurių spauda ne mažiau kentėjo, negu nuo buvusios cenzūros. Tokia dalykų padėtis tęsėsi ligi pat didžiojo karo.

Naudotoji literatūra: *Окабичевский*, Очерки по истории русской цензуры.—*Розенбергъ и Якушкинъ*, Русская печать и цензура въ прошломъ и настоящемъ.—*Лемке*, Очерки по истории русской цензуры и журналистики XIX ст.—*Новомбергский*, Освобождение печати во Франци, Германи, Англии и России.—*Дерюжинский*, Полицейское право.—*Раевский*, Законодательство Наполеона III о печати.

Vargovaikis.

Iš jaunimo darbuotės karo metu Raseinių apskrityje.

Karo audrai užgriuvus, visas mūsų ką tik užsimezges jaunimo švietimosi, visuomeninis bei politinis judėjimas prislėgtas iš karto sustingo.

Nepaprasti, netikėti įspūdžiai—laimė, nusivylimas ir viltis, karo režimas sumaišė mūsų veikimo planus.

Užėjus vokiečiams ir visą visuomeninį gyvenimą geležinio militarizmo kumštimi sugniaužus, nebėliko nė galimybės apie kokį nors veikimą galvoti. Siaučiant karo žandarų ir vokiečių kamendantų, saulybei, o su tuo greta einant kraštutiniam vargui ir badui, visa mūsų energija kažkaip, instinktingai susitraukė į vieną atsparos tašką: „išlikti gyviems“ „išsilaikyti—iškęsti“; kaip nors sulaukti to baisiojo karo pabaigos!

Tokia vien „laukimo, kentimo“ padėtis tęsėsi ligi antros pusės 1916 m. Tiktai rugsėjo mėnesį Šidlave per Šilinės atlaidus pavyko man su keliais draugais susitikti, ypač vieną atvykusį iš Panevėžio, kuris atnešė su savim keletą spausdintų Vilniuje atsišaukimų ir rankraštinių laikraštėlių...

Sunku išreikšti, koks įspūdis ir jausmas apėmė mus visus, susitikus po poros „tylos“ metų; su kokių godumu ir atsidėjimu buvo skaitomi tie lapeliai! (soc. liaudininku demokr. ir socialdemokratų, 1 geguž. 1916 m.). Kiekvienas žodis, kiekvienas posakis mums rodėsi kelrodžiu — taisykle mūsų elgimosi ir veikimo.

Iš laikraščių mes patyrėme, kad kitur, nežiūrint tokios pat priespaudos, šis tas veikiama, rengiamasi prie naujo ateinančio gyvenimo ir su-
prantamas daktas—mums pasidarė gėda, kad mes vien tik kentėm ir lau-
kėm...

Tuo labiau sujudino mus žinia, jog už patiektus mums atsišaukimus, Jonas Vileišis ir Augustinas Janulaitis esą ištremiti Vokietijon, kad M. Bir-
žiška ir S. Kairys sėdį kalėjime...

Tai buvo pirmasis Saulės spindulys po baisios nakties. Iš karto atgijo
mūsų apmirusi, vien savo ratelio gyvenimu gyvenusi kuopelė. Pasidalinus
žiniomis, tuoj nutarta imtis aktingo darbo, *ruoštis ir ruošti* savo kraštą
prie kovos dėl savo teisių ir naujo gyvenimo.

Pirmuoju mūsų Žalpių Jaunimo kuopos darbu buvo kurstomas prieš
vokiečių tiraniją atsišaukimas, vardu: "Nuo maro, bado, ugnies ir karo ir
nuo vokiečių žandarų išgelbėk mus, Viešpatie!"

Čionai pirmą kartą buvo pareikšta mūsų nusistatymas prieš Vokiečius
okupantus plėšikus ir šaukimas kovon dėl laisvos nepriklausomos Lietuvos
respublikos.

Tas atsišaukimas perrašinėjant buvo paplitęs buv. Skaudvilės apskrityj, jo
vardas tarp žmonių buvo kartojamas. Toliau imta ieškoti „žmonių“. Čia
labai varžė užgynimas pereit savo apskrities sieną, kadangi vokiečių kareivi-
viai ir žandarai sutikę kely paprastai reikalavo „paso,“ tai labai lengva
buvo papulti.

Beieškant tokių žmonių negalima nepaminti vieno labai svarbaus
mūsų susisiekiimo „centro“ tarp Raseinių ir Šiaulių apskričių, būtent Pavė-
župio dvaro. E. Putvinskienės asmeny mums pavyko surast tasai žmogus,
be kurio mūsų veikimas nebūtų vykęs—per ją mes gaudavome tikslių žinių
iš Vilniaus, Šiaulių ir kitų mūsų visuomenės veikėjų. Čia buvo ir visokių
atsišaukimų sandėlis.

Tokiu būdu mūsų gyvenimas pradėjo pamažu atgyti, it pavasarį
upelis po ledo prasigriaužė sau taką.

Kovai prieš demoralizaciją ir vokiečių įtaką sumanyta leisti laikraš-
tėlis prislėgtai dvasiai kelti „Mūsų ašaros“ Kartais straipsniais „Kruvinos ašaros
ir žmonės, žmoneliai, žmogiukai, žmogpalaikiai ir išgamos, buvo stengiamasi
nušviesti tikrasis mūsų liaudies kelias tamsiojo vokiečių militarizmo atmosferoj,
apginti nuo juodo nusiminimo ir pasidavimo jų įtakai, kartu rodant mūsų
aukštuosius į laisvąją Lietuvą siekimus. Kaip tik tą rudenį Vokiečių represijos
pasiekė savo čiuokuro. Spalių mėnesy buvo įsakyta mobilizuot visus nuo
17 iki 50 metų vyrus į darbo batalionus.

Žiaurus žandarų elgesys ir neregėta saulybė nepaisant visų suvar-
žymų, ėmė perviršyt žmonių kantrybę. Buvo paleista atsišaukimas *neit*
Vokietijon! Kražiuos įvyko pasipriešinimas; vyrai susirinkę mobilizacijon
iškoliojo vokiečius ir išsiskirstė namo, pasižadėję laikytis išvien ir neiti
„vokietpalaikiui vergauti!“

Tas matyt gerokai paveikė į vokiečius, kad mobilizacija pilna neįvyko
(paėmė po keliolika iš miestelių).

1917 met. vasarą jau pavyko mums susisiekti su Šiauliais ir nusistatyt
bendrą veikimo planą. Nusistatymas buvo labai bendras. Nors čia buvo
visi socialistai, bet susitarta einant prieš bendrus priešus vokiečius dėtis ir

su klerikalais. Kelti žmonėse pilietybės jausmą, organizuoti tinklą susipratusių būrelių, kuriais būtų galima sujungt visa šalis ir ruoštis nepriklausoman gyvenimui, tai buvo tie bendrieji tikslai.

Tokio susisiekimo su Vilniumi dėka galima buvo patekti ir Vilniaus konferencijon 1917 m., nuo kurios jau ir mūsų raseiniečių veikimas įgavo aiškiai nusistatęsio pamato *už visai nepriklausomą demokratinę Lietuvos respubliką, be jokių sutarčių su vokiečiais*, lenkais ar rusais.

Pradžioj 1918 m. susitaikius bolševikams su Vokiečiais ir pripažinus visoms tautoms apsisprendimo teisę, buvo mūsų pagamintas atsišaukimas, išplatintas plačiai Raseinių apskrity, aiškinantis, kaip mūsų Lietuva turi nusistatyt, kad būtų visai nepriklausoma.

Todel kai mus pasiekė žinia, kad Vilniaus Taryba gruodžio 11 d. Kaune sutarus Lietuvos pripažinimą su vokiečių konvencijomis, mūsų kuopoj kilo didžiausio pasipiktinimo ir įtarimo Tarybai.

Tuo metu mūsų organizacija ėmė plėstis visoj Skaudvilės apskrity, ir tai vis prieš vokiečių konvencijas.

Paskelbus kovo 23 d. 1918 m. Vokiečių kaizerio tokiais pamatais Lietuvos „nepriklausomybės“ pripažinimą, pas mus kilo dar didesnio nepatenkinimo ir Taryba mūsų pasitikėjimo visai nustojo.

Geguzės mėnesy Šapėnuose arti Pakražančio įvyko pirmasis Skaudvilės apskrities „Demokratinio Jaunimo Kuopų“ atstovų susirinkimas, kuriam dalyvavo atstovai: Zalpių, Nemakščių Pakražančio ir Kelmės. Priimta buvo bendri pagrindiniai įstatai (labai artimi Socialistų Liaudininkų Demokratų programai). Sudaryta iš 4 kuopelių apskrities C. Valdyba, kurios uždavinys buvo vienodinti ir plėtoti organizacijos veikimą. Toji C. Valdyba padarė 5 kuopų atstovų posėdžius; vieną kartą buvo delegavus savo atstovą Šiauliu tokių pat organizacijų suvažiavimui ir rudenį Vilniaus.

Sunkiausj įspūdį į mus padarė Uracho karaliumi išrinkimas. Del to rugpiučio 4 Palėpšnore Kelmės parap. sušaukta visuotinis visų kuopų suvažiavimas, kur buvo išneštas griežtas protestas prieš neteisėtą Tarybos Steigiamojo Seimo teisių pasisavinimą ir pareikšta, kad mes stovime už demokratinę visai nepriklausomą Lietuvos respubliką. Šis protestas pareiškimas praėjo didele balsų dauguma. Deja, padedant vienam grįžusiam iš Rusijos kelmiečiui A. L., dalis mūsų Sąjungos stojo už Tarybą ir nuo to susirinkimo kelmiečiai-palepšiečiai nuo mūsų atskilo, kaipo labiau linkę dešinėn.

Tokiu būdu mūsų bendras veikimas įgavo labiau politinio pobūdžio ir griežtesnio nusistatymo del Lietuvos nepriklausomybės ir jos valstybinės formos.

Toliau mūsų nusistatymas ėjo prieš Urachą ir Tarybą, ligi ji neatšauks savo del „Uracho rinkimų“ nutarimo. Pataisyti visa tam mes reikalavome sušaukt 2-ją konferenciją Vilniuj, del to buvo deleguotas mūsų atstovas Vilniun.

Bet greit po to, būtent lapkričio 15 d. 1918 m, gauta žinia, kad vokiečių kaizerio valdžia griuvo ir Lietuvoj leista savo valdžia organizuoti.

Kiek mums, kaipo organizacijai, teko prie valdžios organizavimo prisidėti, parašysiu kitam „Varpo“ Nr. 2115.

Ainis.

B Ū D A I.

Visoki amatai naudingi. Visoki būdai reikalingi.

Turime du tipu. Štai kelių eina jauni linksmi: jie linksmi, nes jiems linksma, malonu. Kas juos dziugina? Ugi linksmybė ne šio svieto. Jie patys nežino, kas juos linksmina, nes jų linksmumas iš jų pačių kyla.

Nesakykite, jie negerai daro, jei šiokiiose dienose yra linksmi, t. y. nuoširdžiai juokauja; jei jų veidai nusiblaivo — jie tuo nekalti: jų linksmumas iš jų pačių kyla, kaip iš žiedų gražios spalvos. Jų jaunystė juos linksmina ir delto jie linksmi.

Tai gyvenimas, gyvenimo troškimas ir gyvenimo džiaugsmas iš jų spindi.

Grožybė reiškiasi tame nerūpestingame nusišypsojime.

Niekas nesidaro be priežasties. Ir nepasidaro vaisių nepalikęs. Vibracija iššaukia savo aplinkyje panašių virpėjimų. Tyras jaunas juokas iššaukia kitame jauname veide meilų nusišypsojimą. Tai užgauna jausmų švelnutes stygas.

Jausmai žabojami. Bet veržiama ugnis karščiau degina. Pasidaro atjautimas.

Jis iš pradžių slepiamas ir slegiamas, bet jo nenuspaudžiami spinduliai mušasi viršun ir sunku juos benuslėgti...

Sublizga slaptinagai akys.

Ir paslaptis jau išduota...

Tas, kuriam išpėjimas buvo brangus, jau ispėjo ir suprato, kad jo siela jungiasi su kita, kurioje sudrebėjo atjautimas.

Jie laimingi, kad spėjimas kilo.

O spėjimas arba uždavinys turi išrišimą. Mazgas atrištas, paslaptis aiški.

Bet nevisa eina tuo pačiu keliu. Yra kitas tipas, kurs savarankiškai net nusišypsoti nemoka. O gal ir moka. Tik jo džiaugsmo spinduliai nieko nesiekia ir neperveria. Jis šypsosi patsai vienas, kaip žolė nuošaliai augdama.

Kur lietus nelyja, vėjelis nepučia, ir skaišti saulutė niekad neužšviečia. Jis net piktai nusikvatoti nemoka, nes pats jis žino, kad ir tuo nepabaidys nieko. Toks nustoja savarankiško linksmumo, neturi užkrėtimo galybės, nemoka pats iš savęs spinduliuoti.

Nebegalėdamas pats jis liekasi kitų vergas ir daro tik tą, ką mato kitus darant. Kopijuoja kitų dvasios stovį, savinasi kitų jausmus, vagia svetimą laimę. Jis pavirsta slenkščiu, trukdančiu balanu skersai laimingųjų kelio.

Eina Duvienu Meilės keliu į Laimę. Jų veidai šviečia kažkokiu džiaugsmu, jie pusdieviai. Nes jie mylisi ir jų širdyse tik ugnis, karšta, skaišti. Jie eina netrukdomi. Štai pasivelia jų kelyje balanas ir užsikrečia bendru jausmu. Balanas pralinksmėjo. Duvienu nor jį aplenkti, bet jis veliasi, mėgina jį perlipti — jis apkabina kojas, ir vis toks linksmas, laimingas, nors tiktai trukdo.

Jis tuo nesigriaužia.

Ir begėdiškai jis šildosi svetimos laimės spinduliuose. Jis drąsus ir skverbias į Duvienų tarpą, nors taip pat žino, kad atskyręs vieną pusę patsai jos vieton stoti nepajėgs, nes jis kelio balanas.

Balanas balanojasi, kol laimingųjų nelieka be atjautimo, be pasigalėjimo, bet ir be pašiepimo paspirtas iš kelio.

Tuo pačiu kėliu seka kitu Duvienų. Mūsų balanas giedriai jiems nusišypso ir vėl stoja skersai, trukdo—savo keliu eiti. Panašiai sutiktas jis laukia tolimesnės aukos.

Paziūrėkit tik, tas dalies posūnis, tik vogęs ir savinėsis prisirenka daugiau už tikruosius laimės vaikus. Ir piktoje valandoj be gėdos ir širdgėlos jis skaito suelgetautus ir sukručautus trupinius, ramindamas save žodžiais: Elgetos tik vardas blogas, bet valgymas, gėrimas. Oho!

Juozas Rainis.

Sielvartas.

Mačiau aš jūrą. Prie uolinio kranto
Įsiutusi ūžia ir daugos banga—
Ir šniokščia, staugia, vis akmenį kramto.
Atšlyja iniršus, vėl griūva staiga...

Vanduo putoja ir verda, ir maišos,
Į sūkurius pinas bekraštė gelmė...
Ir jūros jėgos baisybėmis kaišos
Ir gaivalo piktleimė skrenda giesmė...

Akmuo tebstovi. Drebaş, visas juodas,
Kietšarvę krūtine atstata, skrodėis...
Jis jaučia, žino... nebus jam paguodos!
Ir negailint skaldo verpetų sklidiš...

Patraksta bangos. Papėdė mauruota,
Sugruodusią, trapią, bežvelgiant, visai
Parplauja, ardo... Ir pragaro puotą
Jos kelia pajutę, kad virpa įsiai.

Akmuo pasviro. Su urmu, it kerštą
Atgeždamas, krinta versmių sūkurin
Ir dingsta, žūva... O vandenys, narštą
Sukėlę, skandina jį, murdo dugnin...
Pajunta laisvę... ir baisiai sugroja
Rykaudamos pergalės džiaugsmo dainą!
Siūbuoja, supas... lėlyn vis vingioja...
Nurimsta... nutyla... jūra divinal!

Kaukazas
1918

Spaudos ir gyvenimo apžvalga.

Turime ar neturime savo spaudą?

Turime ar neturime savo spaudą?—Klausimas šiek tiek ne-
mandagus, bet jis tenka statyti delto, kad nesenai iš labai au-
toritetingų lūpų teko girdėti tvirtinimų, kad esą mes spaudos
visai neturime, o kas yra—tai šmeižiamieji lapeliai ar šlamš-
tas. Taip kalbėjo ne kokie perdaug apie save manantieji apskričių virši-
ninkai, o du valdžios ministeriai—užsienių ir dar vienas—kurie norėję
išrodyti, kaip buvusi ir esanti karo cenzūra reikalinga ... Vienas iš jų (tai
buvo vasario 25 d. oficialiniame demokratiųjų grupių atstovų su valdžios
atstovais pasitarime, kurio aprašymo pabaiga „Darbo“ Nr. 15 daugtaškiais
pažymėta) net išreiškė pasigailėjimą, kad cenzūra perdaug laikraščiams
laisvės davusi...

Nė apžvalgos rašytojo darbas ginčytis su pareiškimais autoritetingų
žmonių, kurie yra įsivaizdinę, kaip vienas ten pat dalyvavusiųjų grupių at-
stovų pasakė, kad „visos šviesios mintys pas mus yra suėjusios į kelias
šviesias galvas ir kad tos šviesios galvos yra pašautos ne tik nešviesiųjų
galvų reiškiamas mintis kontroliuoti, bet ir jų reiškimo formas nustatyti“.

Bet būsimam mūsų kultūros istorijos rašytojui bus labai įdomu pa-
siziūrėti į mūsų lietuviškos cenzūros „darbuotę“ 1919—1920 metais ir
pasiskaityti jos išbrauktųjų arba pabrauktųjų ir neleistųjų straipsnių ir atskirų
posakių. Ten jisai ras, kaip rūpestingai buvo braukiama žodis „karinin-
kas“ kiekvieną kartą, kada juo besivadinąs žmogus buvo įmaišytas į kokią
nors negražią istoriją, kaip saugojama, kad tikruoju vardu nebūtų pavadin-
tas netikęs pasielgimas, jei tai liečia ne žemuosius sluoksnius, kaip pora
dienų prieš vasario 21—23 d. atsitikimus uždrausta spausdinti straipsnis
(„Darbai“) kur, tiesa, daug karčios teisybės buvo pasakyta valdžią turintie-
siems, bet kurio pagrindinė mintis buvo išreikšta šitame posakyje:
*„Nurimkite, aukštieji ponai. Lietuvos žmonės kantrūs. Pakentę jūsų nepakenciamą
valdymą keletą mėnesių, pakęs ir dar pora—ligi Steigiamojo Seimo“.* Šitas
straipsnis buvo neleistas spausdinti, lygiai kaip auksčiau „Lietuvos Ūkinin-
kui“ buvo uždrausta Redakcijos atsakymuose vienam korespondentui ir valstie-
čiui ir savanoriui kareiviui atsakyti, kad jo rašiniai „Verkianti Lietuva“ ir
„Lietuvos valdžiai įsakymas“ nebus spausdinami, nes—toliau paaiškinta—
*„Kareivių tarybos“ čia tikrai nieko nepagelbėtų, o užkenkti galėtų labai.
Rusų armiją prapuldė ir prie bolševizmo privedė panašios „tarybos“ ir
„nerekėtų mums rusų pėdomis eiti“.* Dar 1919 vasarą „Darbo“ redaktoriui
buvo uždėta 3000 markių bausmė už tai, kad, vyriausybės komisijai nutarus
Steig. Seimo rinkimuose neleisti aktingai dalyvauti kariškiams, buvo išspau-
sdinta straipsnis, tokį komisijos nutarimą kritikuojantis (bausmė buvo
tuojau vėl dovanota ir įsakyta daugiau to klausimo spaudoje neliesti...)

Taip šviesiosios galvos kontroliavo nešviesiųjų galvų reiškiamas mintis
viešojo spaudoje ligi... privedė prie vasario 21—23 d. atsitikimų.

**Vasario 21—
23 d. atsitiki-
mai.**

Šitie atsitikimai—tai brangi pamoka ir drauge perspėji-
mas visiems, kurie pavojingais bandymais užsiima...

„Niekam ne paslaptis, kad tai, kas atsitiko vasario 22 d. tam tikrų
lietuvių ir ne lietuvių politinių grupių, stovinčių ant „sovietų“ arba „tarybų“

valdžios pagrindo, buvo rengiama išanksto ir tik kiek kitokioj formoj buvo ruošiami atlikti praėjusiųjų Kalėdų metu. Niekam taip pat ne paslaptis, kad šios rūšies propaganda visai kitais tikslais remiama svetimų, Lietuvos nepriklausomybei priešingų tautų ir valstybių agentų, pirmoj eilėj, žinoma, lenkų. Bet taip pat niekam ne paslaptis, kad bolševikų nei bolševikuojančių „revoliucionierių“, nei lenkų agitatoriai ar provokatoriai nerastų kareiviuose jokio pritarimo, jei nebūtų jų agitacijai tinkamos dirvos.“

Šitie žodžiai šviesiųjų cenzūros galvų taip pat buvo pripažinti esą „smeižiami“ ir neleistini ir be pasigailejimo vasario 24 d. išbraukti. Nedrąsu matai teisybei į akis pažiūrėti ir manoma, kad geriau strauso pavyzdį pasekti. Deja, gyvenimas kartais skaudžiai apvilia. Ir nors kartais kai kam dar taip malonu būtų įsivaizdinti gyvenant, sakysim, 1920 metais prieš Kristaus gimimą, kada spaudos visai nebuvo, bet ką gi padarysi, kada gyvenimo tikrėybė nuolat primena, kad gyvename 1920 metais po Kristaus gimimo, kada spauda, nors menka ir netobūla, neleidžia ramiai miegoti net galvą ir akis užsidengus.... Toks jau šių dienų žmogaus gyvenimas, kad jis vienas nė valandėlės negali ramiai pabūti, ir arba kiti jam nuolat su savo sumanymais ar patarimais lenda arba jis pats kitų bendravimo ieško.

Kooperacija. Mūsų jaunutė kooperacija, po karo smūgių kiek prakutusį, tuojau pasirūpino sau nuosavą spaudos organą turėti — žinoma, išsyk du, o ne vieną, nes nė lietuviškai būtų. Matai, Kauno srities kooperatininkai ir kooperatyvai turi savo Pakaunės sąjungą su centro biuru ir Šiaulių srities kooperatyvai ir kooperatininkai turi savo sąjungą taip pat su centru. O jei yra du centrai, tai turi būti ir du pasauliai, kurie apie tuos centrus, tarytum apie saulę, suktųsi. Del to kauniečiai pernai metų pabaigoj padarė „Talką“, kuri ir dabar „visus darbus dirba“, o šiauliečiai tuo pačiu metu išleido „Sietyną“, į kurį stengiasi įtraukti ir savivaldybes ir visa, kas tik galima į jo grizulą įsukti.

Negalima sakyti, kad tuodu laikraščiai būtų blogi. Nėra jie per daug nė silpni. Bet iš šalies žiūrint ne visai suprantama, kam reikalingi du laikraščiai tai pačiai kooperacijos (vartotojų bendrovių) rūšiai. Kitas reikalas būtų, jei, sakysim, „Talka“ gvildentų ir atstovautų vartotojų kooperacijai, o „Sietynas“ — gamintojų arba kredito koop. Dabar to nėra, nes pati mūsų kooperacija beveik vienalytė. O leisti du kooperacijos laikraščius tam, kad viename iš jų daugiau savivaldybių ir apskritai ūkio ir net politikos reikalus gvildentų — taip pat kas žin ar tikslinga. Mes jau gyvename valstybės gyvenimu ir metas jau būtų pasiskirstyti, jei reikalas, sulig specialybe ir atskiromis gyvenimo šakomis, o nesigriebti visko tik tam, kad nieko prideramai neatliktum. Šita teisybę jau suprato mūsų liaudies mokytojai, kurie, kaip matome iš „Beraščio“ 1920 m. vasario mėn., susispietė į vieną Lietuvos mokytojų profesinę sąjungą ir leidžia vieną savo organą.

Iš mokyklų ir mokytojų gyvenimo. „Beraščio“ 1920 m. vasario mėn. Nr. yra išspausdinta L. mokytojų profesinių sąjungų atstovų suvažiavimo, buv. Kaune 1919 m. gr. 23—30 d. protokolas, iš kurio sužinome įdomių dalykų iš mokytojų gyvenimo. Taip,

Vilkaviškio atstovas Raulinaitis pareiškia suvažiavimui nepaprastą pranešimą del įvykių Pajevonio mokykloje. Komendantas žodžiu įsakęs Vilkaviškio apskrities instruktoriui A. Šlekiūf, kad Pajevonio mokytoją Lazaus-

kaip perkeltų į kitą vietą. Instruktorius paskyrė Lazauską į tokią vietą, kur su šeimyna jokiū būdu negalima gyventi. Atsisakius Lazauskui išeiti iš Paļevonio, jis, šeimyna ir tarnaitė ir visi jo daiktai tapo komendanto su 15 kareivių prievarta iškraustyta. Dabar Lazauskas bastosi po pažįstamus, o jo šeimyna su tarnaitė prisiglaudę pas ūkininką*.

Kitame pranešime iš to paties Vilkaviškio pasakya:

„Mokytojų rinktas instruktorius Raulinaitis ministerijos nepriimtas. Ministerija rinko instruktorių 8 mėnesius ir pagaliau išrinko A. Šlekį. Instruktoriavimą į savo rankas A. Šlekys paėmė milicijos padedamas. Šlekys stengėsi išardyti mokytojų solidarumą ir žeminti įtakingesnius mokytojus. Algas mokėdamas reikalavo iš mokytojų ištikimybės rašto. Dabar stengiasi iškraustyti iš Vilkaviškio apskrities mokytojus „maištininkus“. Be cenzo mokytojus stengiasi patraukt prie savęs, žadėdamas padidinti algą ligi 600 auks.; neištikimus jam mokytojus grąšino numažinsias algą; žodžiu, vartojo nedorų įmonių“ (tur būt priemonių? Ž.).

Toliau:

„I. Statkevičius praneša, kad Kauno instruktorius Damijonaitis lanko mokyklas su Alšausku, tardo mokytojus ir reikalauja, kad Kauno mokytojai eitų į susirinkimus, kuriuose pirmininkauja kun. Alšauskas“.

Šiaulių apskr. „stovis mokyklų ir mokytojų apverktinas. Milicija gavo algas už lapkritį, o mes dar už spalį negavom. Mokyklos be langų; mokslo priemonių nėra. Mokyklų sargams savivaldybės algų neskiria.—Bolševikai į mokyklas kišosi... Algos bolševikai mokėjo 100 rb. kerenkomis. Mokyklose buvo baisi netvarka... „Šiaulių mokyklų komisaras prie bolševikų buvo duonkepys“.

Panevėžio apskr. prie bolševikų tėvai kaimuose į mokyklas neleido vaikų del to, kad buvo pašalinta iš mokyklos tikyba. Vietomis mokyklose buvo po 7 vaikus“.

Alytaus apskr. buvęs paskelbtas visuotinas mokytojų streikas del to, kad nekurenamos mokyklos“.

Ir taip toliau eina mokyklų ir mokytojų vargų istorija. Visuomenei yra pagrindo rimtai tokia padėtimi susirūpinti.

Bibliografija.

Simonas Šultė. Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai. Kaunas, 1919, pusl. 39.

„Kaip stipriai gyvendamas alus plėšo verpeles ir jų geležinius lankus, lygiai taip pat ir gyvenimas eidamas pirmyn visados sulaužo jį varžančius lankus. Juo didesnis suveržimas, juo smarkesnė laukia reakcija ir iš jo kilstančioji suirutė. Arba evoliucija—arba revoliucija. Tai visuotinas gyvenimo dėsnis, ir užtat revoliucijų laikai yra iškalno numatomi; bet, deja, ne visi ir privilegijuoti nori skirtis su savo gyvenimo patogumais ir del to baisiai patys nukencia ir kitus pražudo. Juo ilgiau užturėta gyvenimo evoliucija, juo baisesnė grąšo pasauliui revoliucija, kuri viską nušluoja, ir per toli nueina... Didžiausias revoliucijos pavojus yra tas, kad perilgai slėgiamas socialis ir ekonominis gyvenimas, išsiveržęs laisvai su niekuo

nesiskaito ir per toli nueina. Įniršęs jis nušluoja net reikalingiausias ir gyviausias gyvenimo formas, kurios paskui reikia atstatyti. Juo toliau nueina revoliucija, juo baisesnė jai grąšo kontrevoliucija, kuri visada įvyksta“ (p. 26).

Tai pamatinė kalbamosios knygelės mintis. Mintis: reikia pripažinti, visai teisinga, nors autorius, kaip kunigas, tik vingių vingiais prie jos priėjo, stengdamasis beveik visa aiškinti tikybinio elemento įtaka arba stoka ir žūt būt visus smerkdamas „laisvamanius“ bei teisindamas krikščionis demokratų arba klerikalus ir tolygindamas juos su Kristaus idejos skelbėjais bei jos gyvendintojais.

Reikia ir kitas dalykas pripažinti: autorius turi gana drąsos teisybei į akis pažiūrėti. Pysl. 21 autorius prieina prie išvados, jog „labai gali būti, kad mes sulauksime Indijos panteistinės tikybos ir jos doros grįžimo,“ ir „kad pasibaigus pasauliniam karui gali įvykti pasaulyje tvarka, artima socializmui“ (p. 24), kuris „anksčiau ar vėliau turės įvykti kaip viena iš visuomenės evoliucijos stadijų“ (p. 32). Autorius net konkretizuoja ir sako (p. 32), kad „daugiausia turi šansų maždaug socialistų „revizionistų“ arba „mažumiečių“ programa (Lietuvoje socialistų laudininkų demokratų. A. R.). Žinoma, autorius nebūtų katalikų kunigas, jei perdėm objektingas išsilaikytų ir nepastatytų socialistų tikybos priešininkais (p. 28), jei neskelbtų, kad esą „monarchijoj visada daugiau ramumo, nuoseklumo, vienybės“ (p. 33), jei netikėtų, kad iš panteizmo ir socializmo galų gale pasinaudos krikščionybė (p. 21) ir bus prieita „prie evoliucijos galo“ (38), kada visi susivienys „Visuotinoje Bažnyčioje“, „kur bus viena avidė ir vienas ganytojas“ (p. 39) su Rymo popiežium priešakyje. Bet reikia pilnai sutikti su autorium, kada jisai sako, jog: tokia visuomeninė tvarka nėra tobūla ir todėl negali patenkinti visų žmonių reikalavimų“ ir kad „kiekviena gyvenimo tvarka net žydėdama ir žmonių giriama, turi savyje kirmėlę, kuri pragaužia jos šaknis ir anksčiau ar vėliau veda prie pražūtis“ (25). Taip pat teisybė, kad „po despotizmo visada didelė anarchija“, o „per didelį laisvės varžymas baigiasi ištvirkimu“ (38), lygiai kaip net istorijos atkartotinai patvirtintas, neužginčijamas, faktas, kad „juo toliau nueina revoliucija, juo baisesnė jai grąšo kontrevoliucija“ (26).

Dėlto:

„Visuomenės veikėjai privalo tik žiūrėti, kad gyvenimas per daug nenukryptų, kaip Rusijoje, į kraštutinę vagą, nes tai būtų krašto pražūtis ir vis tik anksčiau ar vėliau iššauktų smarkią reakciją, kuri vėl nuvestų į kitą kraštutinumą ir taip anarchijos, revoliucijos ir kontrevoliucijos keliais mėtytųsi visuomenės gyvenimas į visas puses. Prigimtas gi jo dabartinis linkimas sulig evoliucijos dėsniais yra tvarka, turinti daug bendrų pradmenų su socializmu“.

Palinkėti tik reikia, kad šitie atviri kunigo žodžiai pasiektų protus ir širdis tų, iš kurių tarpo „Evoliucijos kelių ir revoliucijos dėsnų“ autorius išėjęs ir kurių tarpe darbuojasi.

A. R.

Redaktorius: *Albinas Rimka*.

Leidžia: „Varpo“ Bendrovė.

„M. Sokolauskio“ Spaustuvė Kaune, Maironio gatvė 10-12.